

Si causa efficiens necessaria est,
 tunc a positione causa ad positionem effectus
 valet argumentum, non autem valet, si causa est
 libera. V. g. bene valet: Datur ignis: igitur
datur calor. Datur sol: igitur datur dies.
 Non autem valet: Datur homo: igitur de-
ambulat. quia homo, ut diximus est causa
 libera deambulationis.

Quando effectus solus provenire po-
 test ab una causa, tunc a positione effectus
 ad positionem causa valet argumentum: V. g.
 quia dies provenit a sole, et non ab alio,
 et diurnitas, quia solum provenit ab ho-
 mine, et non ab alio; ideo bene valet
 argumentum: Datur dies: igitur datur sol. Dy-
currit: igitur est homo. Si vero effectus pro-
 venire possit a pluribus causis, tunc a po-
 sitione effectus non valet argumentum ad po-
 sitionem causa unius determinate: V. g.
 quia calor provenire potest a pluribus
 causis.

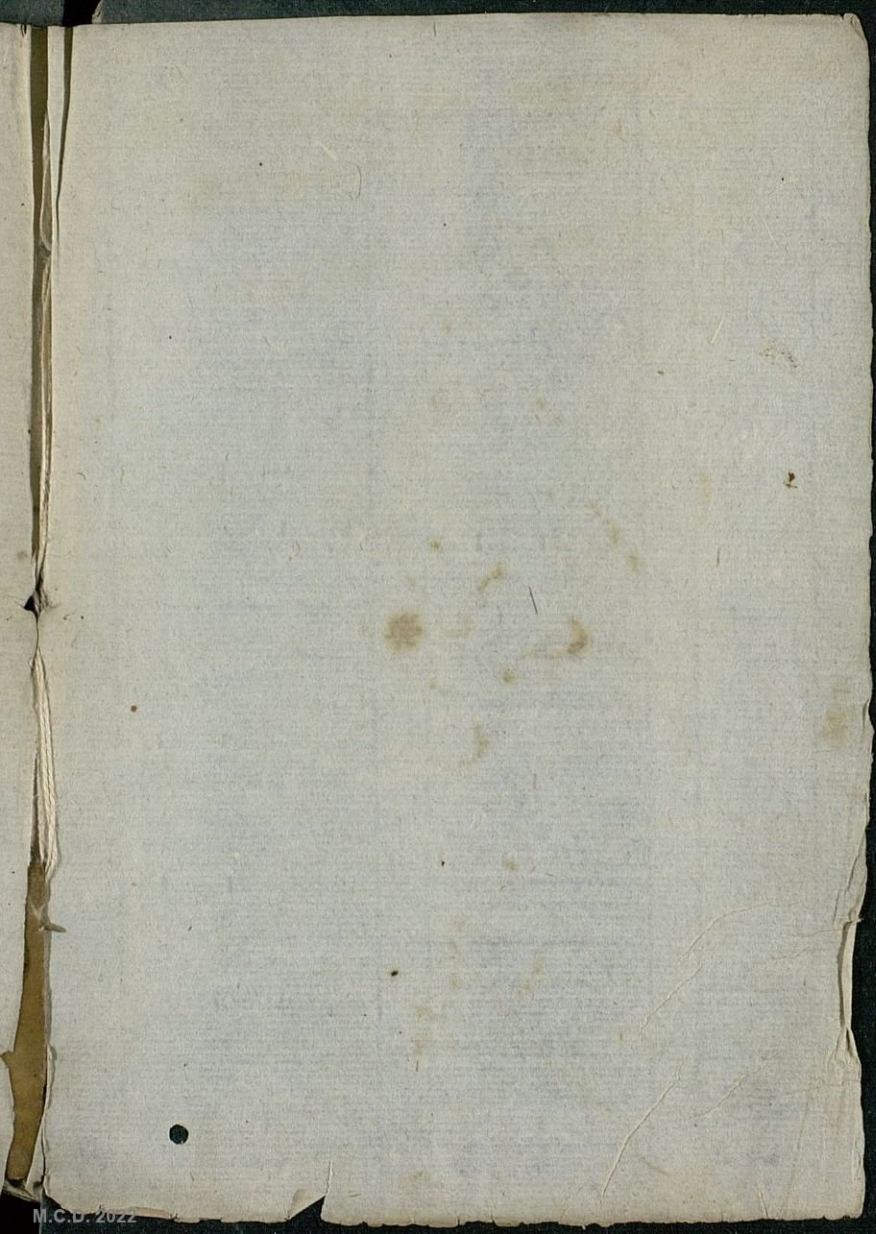
* Mito tibi caput verum veteris Dianae
* Anteriora lupi posteriora vanae
mito tibi navem ^u ~~papa~~ ^u proram
ca rebe

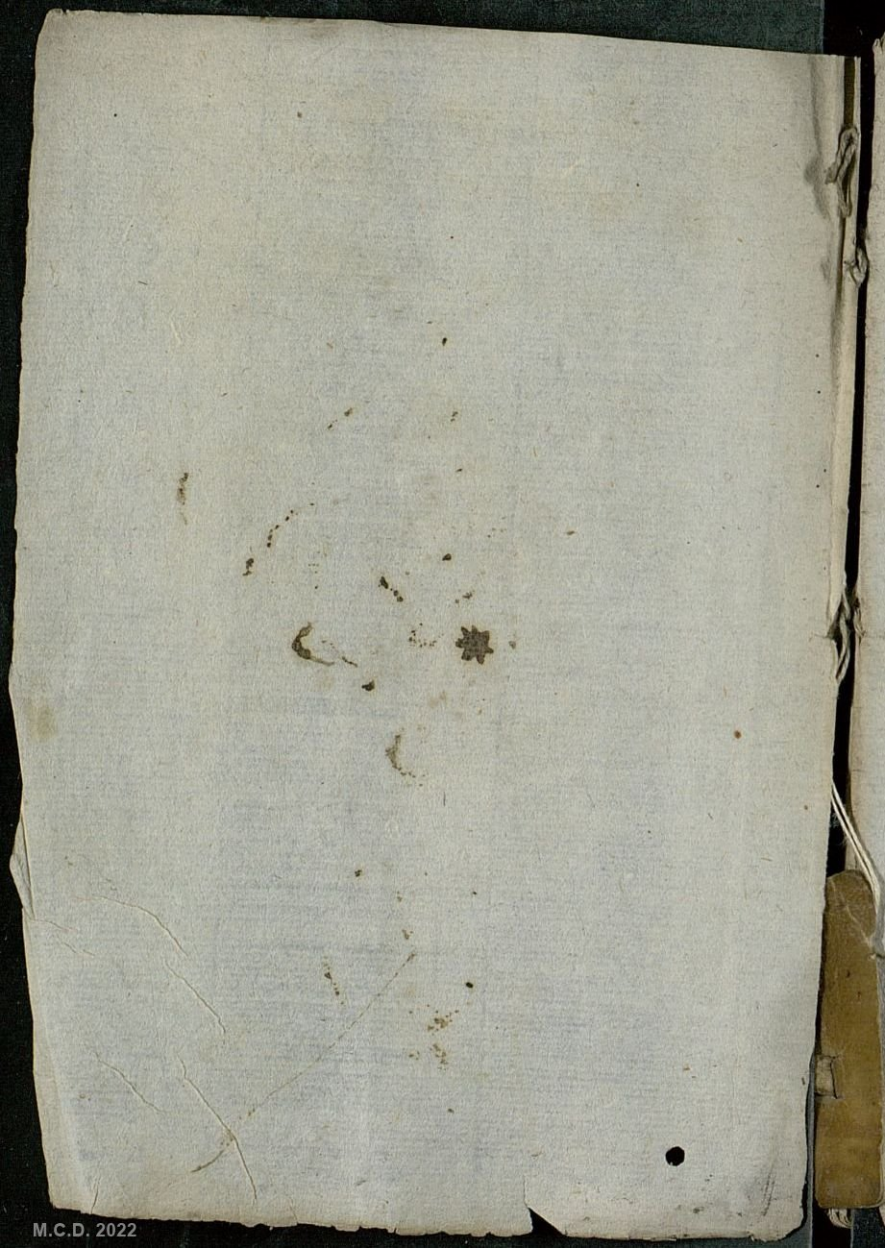

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

M. Felipe Guis ser ver al No. 10

~~10~~

1000

Rhetorica institutio
 neq[ue] instituta a R^o P. Fr. Tho:
 ma Barcelo ordinis Predica:
 torum, Theologiae lectore, et
 in Baleari Universitate Rhe:
 torica Cathedratice.

Proemium.

Transacta Grammatica planitie (dy:
 cipuli dilectissimi) ad altissimū Parnassi
 verticem vos advocor: est enim Parnassi
 montis clarissimo eloquentiae fulgore
 Myzarum veritate decorq[ue], troporum
 varietate virgences, ac figurarū flo:
 rib[us] jucunde vernant, iter autē quo
 ad hujusmodi culmen pervenitur, est
 ipsa Rhetorica ars, cuius tanta est
 dignitas, atq[ue] perfectio, ut omnes alia
 artes

arte, omnesque scientia incompta et
inornata sine Rhetorica habeantur,
nec alij aliqui disciplina in-
butu, qui in hac una saltem qui in
~~hac una salte~~ mediocriter non sit eru-
diti: Hanc igitur Rhetoricam via so-
lenter accipite, eiusque studio, totij vivi-
buj, omniaque solertia impendite, ut op-
tatos eiusdem artis fructus consequi
valeatis. Valete. &c.

Cap. I. quid sit Rhe-
thorica, & eius officium

& finis.

Rhetorica est ars vel doctrina
doctrina dicendi, seu est ars, quae
docet dicere: dicere autem ~~est loqui~~
non est loqui ut cumq; sed ornate et
eleganter, et copiose loqui, ut Quinti-
lianus docet Lib. 1. et Cic. de Oratore,
de quo videatur Calepinus in expli-
catione huius verbi dico. Rhetorica
igitur addit supra Grammaticam ora-
tionis ornatum, et elegantiam, sicut
domui bene constructae superadditur
novus splendor, et ornatus per superlec-
tilem: ut liquida constat, quod proprium
munus, seu officium est dicere, seu
loqui ornate, et eleganter, non solum
observando congruam orationis
Syntaxim

Syntaxim, quae ad Grammaticam pertinet, sed etiam ipsam orationem ornando variis tropis atq[ue] figuris. Finis autem ipsius Rhetorica est persuadere movendo animos audientium, seu ipsos inclinanda ad hoc ut faciant, vel sciant illud, quod orator intendit.

Cap. 2. de subiecto, seu materia Rhetorica.

Materia, seu subiectum cuiuslibet artis dicitur omne illud, de quo tractat talis ars; Unde subiectum seu materia Rhetorica erit omnis res, quia de qualibet re potest haberi quaestio, circa quam versari potest Rhetorica exercendo suum proprium munus dicendi. Quaestio autem duplex est, una finita, et alia infinita, quae Graece dicitur *Thesis*, et Latine *propositio*.

et dicit

3
et dicitur illa, in qua quaerimus aliquid
generaliter non determinando subjec-
tum, seu personam, neq[ue] aliquam cir-
cunstantiā particularem temporis,
aut loci, ut si aliquis quaereret utrum
conveniens sit Auditori vacare stu-
dio Rhetorica.

Finite quaestio, quae Graece dicitur
hipothesis, et Latine causa, quae
quidem fit, quando quaerimus aliquid
determinando personam in particu-
lari, locum, tempus, vel aliquam cir-
cunstantiā particularem, ut si ali-
quis quaereret an sit conveniens Pe-
trum vacare studio Rhetorica? Ex
dictis patet, quod quaestio infinita fie-
ri potest. Finite, si ei addatur particu-
lari circumstantia persona, temporis,
aut loci: Et similiter finite reddi po-
test infinita removendo circumstantias
supra dictas.

cap.

Cap. 3. de partibus Rhetoricæ.

Quinque sunt Rhetoricæ partes, scilicet Inventio, Dispositio, Elocutio, Memoria, et Pronunciatio. Inventio est rerum verarum excogitatio, vel verisimilium, quæ ad questionem probandam conducere possunt. Dispositio est rerum inventarum collocatio iuxta debitum ordinem. Elocutio est orationis exornatio, quæ fit per tropos et figuras. Memoria est firma in mente retentio eorum, quæ in oratione sunt dicenda. Pronunciatio est ^{gestus} ^{et} ^{modus} ^{vocis}, vel vocis moderatio proportionata hijs rebus, quæ in oratione sunt dicenda.

Orator enim circa aliquam questionem dicturus, primo excogitare debet
ea

ea quae invenit, disponere, et disposita
postea exornare, jamque exornata
firmiter commendare memoria, ut in-
tegram orationem tandem debite et
exornate pronunciare possit.

Cap. 4. de Elocu- tione.

Quamvis Elocutio tertia sit inter
Rhetoricæ partes supra enumeratas,
tamen præcipua est et prima, tum
excellentiâ, tum utilitate, quæ prop-
ter ne temporis angustia inexplica-
ta remaneat, illam in primis vobis
tradere decrevi. Et postea si tempus per-
miserit reliquas eius de orationis par-
tes Rhetoricæ declarabimus. Hoc suppo-
sito Eloquentiæ, seu Elocutionis par-
tes præcipue tres sunt: nempe Ele-
gantia, Compositio, et Dignitas,
vt

ut aperte docet Cicero libro. 4. ad He-
rennium cap. 1. Elegantia facit quod
vnum quoddam pure et aperte dicatur, cu-
ius duae sunt partes, scilicet Latini-
tas, et explanatio. Latinitas puritate
orationis conservat vitando soleci-
smos et barbarismos. Explanatio red-
dit orationem clarā et apertā, quod
fit usurpando verba unitata et pro-
pria seu rebus, & quibus agitur congruen-
tia: Oratio enim redditur obscura, si ver-
bis absoletis et inusitatis abundet.

Compositio Secunda Elo-
cutionis pars infra a nobis explicabi-
tur; nunc enim precipue de orationis
dignitate dicendum est, quia est prae-
cipua Eloctionis pars. Consistit enim
dignitas orationis in eius ornatu, seu
splendore ex tropis, et figuris resultan-
te, quia sicut pratum floribus, caelum
sideribus

5
Syderibus, ita oratio tropij, et figurij ex-
ornatur; Sciendum est autem, quod tropus
est alicujus dictionis, vel orationis muta-
tio a propria significatione ad impropria
cum virtute quadam, seu aptitudine; ut
quando dicimus: Respublica floret, pra-
ta vident, tunc florere quod proprium
est arborum transfertur ad significanda
Reipublica opulentia. Et videre quod
proprium est hominibus transfertur ad pra-
tiam amenitatem significandam.

Ex tropis aliqui sunt qui in
vna dictione fiunt, et alij in pluribus;
Sed in oratione tropi vnius dictionis sep-
tem enumerantur, scilicet: Metaphora,
Synecdoche, Metonymia, Antonomasia,
Onomatopoea, Cathecresis, et Metalepsis,
& quibus suo ordine sit tractandum. Tro-
pi autem qui fiunt in pluribus dictio-
nibus quinque enumerantur, scilicet:
Allegoria

Allegoria, Ironia, Periphraſis, Hyper-
baton, et Stiperbole. Et ita ſit.

Cap. 5. de Meta- phora.

Metaphora Latine translatio accidit cum
nomen aut verbum transfertur ex loco in
quo proprium est ad alium in quo non est
proprium, aut translatio metonymia est, ut
quando dicimus latae segetes, prata vide-
tia, nam latari et videre, quod proprium
est hominibus, et per Metaphoram transfer-
tur ad segetes, et ad prata.

Quatuor autem modi Me-
taphora fieri potest. Primo quando fit
translatio dictionis a propria significa-
tione ad impropria, ~~scilicet~~ scilicet a rebus
animatis ad alia animatas: ut Paulus
ablucrat mihi. Secundo ab inanimatis
ad inanimata: ut Contentus Caeli. Tertio

ab

ab animatis ad inanimatas: ut prata vi-
dent. Quarto ab inanimatis ad animatas:
ut cor lazideum.

Cap. 6. de Sinec- doche.

Sinecdoche latine conceptio, seu intel-
lectio contingit cum verbum transfertur
ad hoc ut per illud intelligamus aliquid
amplius preter hoc quod proprie signi-
ficat, et potest fieri octo modis. Primo,
quando ponitur pars ad significandum to-
tum: ut puzij pro navi, mucro pro gla-

dio. 2° quando ponitur totum ad signifi-
ficandam partem: ut illud Virg. Xanthique
bibissent. ubi flavij ponitur pro eius
aqua. 3° quando ponitur pluraliter pro sin-
gulari: ut illud Virg. Aeneid. 2.

* Et nos aliquid nomenq; decijq; ~~gessimus~~
Id est ego gessi. 4° quando ponitur sin-
gulariter

gularij pro plurali. vt illud Virg. Aeneid. 2.
Vtrumq; armato milite complent: id est mi-
litibz armatis. Et illud Psalmi 77. Misit
in eos canomyiam, et comedit eos, et rana
et disperdidit eos. Vbi canomyia ponitur
pro canomyij, et rana pro rany. 4. quod-
do ponitur geny pro forma, seu ratio co-
munij pro particulari. vt ovid. lib. 4.

* Magna minorq; feru^a quaru regit alte-
ra ^{Genis} Vbi feru^a ponitur pro par-
ticulari feru^a. 5. quando e contra ponit-
tur forma pro genere, seu ratio particu-
larij pro communi. vt Cicero pro Orato-
re, Virgilij pro optimo Poeta. 7. quan-
do ponitur materia pro re, que ex ipsa
materia fit: vt Pinus pro navi. 8. quod-
do ex antecedentibz intelliguntur conse-
quentia: vt illud Virg. Majoreq; ca-
uant altij de montibz umbra. Id est,
iam

iam adveperavit. Sed hic nullus est tropus,
quia non fit mutatio a propria significatione ad impropriam; sed tantum
est argumentum ab adjunctis consequentibus.

Cap. 7. de Methonymia.

Methonymia Latine transnominatio, quae
et Hipallage dicitur, sex modis fieri solet.
Primo quando ponitur causa pro effectu, seu
inventor pro re inventa sic: Cereus pro
pane. Bacchus pro vino. usurpantur in
illo Comici

Sine cereo, et Bacco friget Venus.

Secundo quando sumitur effectus pro causa.
ut scelus pro scelerato, vel quando hoc
quod est proprium effectus, attribuitur
causa sic timor dicitur fugans mors pallida.
Sic illud. Virg. Aeneid. 6.

Pallentes habitant morbi tristesque senectus.

Scit.

Tertio, quando ponitur continens pro conten-
to. Ut Roma pro Romanis. Sic illud Chry-
ti Dñi. Hierusalem qua occidisti Prophetas
et lapidasti eos qui ad te missi sunt. Vbi
Hierusalem pro ponitur pro civibus eius-
dem Civitatis. Quarto é contra quando
ponitur contenti pro continente ut illud
Virg. Aeneid 2.

* Et vina coronant.
Id est vasa plena vino. Sic etiá dicimus
Accipit tuas literas, id est tuas epistolas in
quibus literae continentur.

Quinto quando ponitur possessor
ad significanda rem possessam. Ut Rex
vel Dux ad significandos proprios mi-
lites. Sic illud Virg. Aeneid. 2.

* Tam proximus ardet Ucalegon, id est Uca-
legontis domus. Sic etiam dicimus: Hys-
paniarum Rex devicit gathos; id est
omilites Regis Hispaniensis.

• • Sexto

8
Secundo tandem quando signum ponitur pro
re cuius est signum. ut arma pro bello.
togae pro pace. Sic illud Ciceronij. Cedant
arma togae concedant Laureae lingua.

Cap. 8. de Antho- nomasia

Anthonomasia latine positio loco nomi-
nij fit quando praetermisso proprio no-
mine, loco ipsius nominij ponimus aliquod
epitetum ad rem vel personam signifi-
candam, ut illud Virg. 6. Aeneid.

* Tros Anchiyade facili degeny averni
Id est, O Aenea Tros Anchisia
de etc

Frequentius fit Anthonomasia
quando propter excellentiam attribuimus
vni, quod pluribus convenit sic dicendo.
Philosophum intelligimus Aristotelem,
et per Apostolum, divi Paulum.

Ad

Ad huc tropum necesse est ut proprius nomen
praetermittatur praeter id quod proprie
significat, et loco illius ponatur Epithetum.
Si enim exprimatur nomen proprium,
tunc non est Anthonomasia quamvis
epithety abundet; et ita, Tros Anchisia:
De est anthonomasia. Minime vero si
dicatur. O, Aenea Tros Anchisiade.

Epithetis
naturalibus, ut caecida nix, humida
vina, calidus ignis. Ac ne vix uti de-
bet Orator quidem, Poetae autem liberè
permittuntur; quae vero Epitheta em-
phaticam habent plurimè exornant ora-
tionem: ut Cui in Marcum Antonium Philis-
pica 2^a: Quibus faucibus, ijs lateris
bus, ista gladiatoria totius corporis
firmitate tantum vini ebrietate
auxilij, ut tibi necesse fuerit vo-
mere postridie.

cap.

Cap. 9. de tribus

aliis Tropis, qui fiunt in vna
sola dictione.

Catechisej latine ab usis non habentibus nomen proprium accommodat alienum quod in proximo est: Sic parvicida quod proprium est eius qui Patrem occidit, accommodatur etiam ei, qui fratrem aut sororem occidit, vel alium consanguineum; Sic etiam pycina sumitur pro omni lacu, quamvis caveat pycibus. Sic etiam Virg. edificare pro fabricare posuit *Aeneid.* 2.

* Instar motis, eorum divina Palladij arte edificant.

Differre autem tropus a metaphora, quia metaphora a re multis diversa et remota transfert dictione cum similitudine: quid enim remotius quam arbor et

et res publica? et tamen per metaphora dicimur: Respublica flores, transferendo florere, quod proprium est arbori ad Respublicam; Catechrysi autem transfert dictionem a re proxima ad aliam propinquam, ut parricida sumitur pro occisore matris, aut sororis, aut fratris, qui propinquus est patri.

Metalepsij latine transumptio fit cum ab uno ad aliud via praestans, alterius rei significatione denotat cum qua connectionem habet, sic ibid Virgilij Egloga 1°.

* Post aliquot mea Regna videri miratur aristas.

Ubi Poeta post aliquot aristas posuit ad significandum et denotandum post aliquot annos, quia ariste cum habeant connectionem cum estate, viam praestat nobis, ut intelligamus post aliquot annos, et

et similiter die & estate respectu ^{annu} annu:
 Unde in hoc tropo fit quedam gradatio tria=
 secundo ab una ad aliam rem, ut patet in ex=
 emplo adducto, et clarius in sequenti quod
 est Ovidij. Lib. 5. Tristiu Elegia Unde=
 cima, ubi ad significandū et denotandū
 quod jam per tres annos incoluerat Pon=
 tum, sic dixit:

* Ut sumus in Ponto ter frigore constet Isler

* facta est Cuvini Durates unda maris

Onomatopea, id est fictio vocis,
 fit quando novae dictiones et verba fin=
 gimus ad significandū aliquid expressis;
 tale est illud

* At tuba terribili sonitu taratantava dixit

ubi dictio taratantava ficta est ad ex=
 primendum sonitu tubae. Quatuor autē
 modis possunt verba noviter fingi apud
 Latinos. Primo similitudine. 2° imi=
 tatione. 3° intellectione. 4° tandem
 adjectione

adjectione. Similitudine finguntur nova
verba, quando ad similitudinem unius ver-
bi aliud fingimus, ut quando ad similitu-
dinem huius verbi Greco quod signifi-
cat Greco imitari fingimus ista alia:
Balearico, Ciceronico, Hispanico, Ho-
merico, et similia.

At ~~Ad~~ huiusmodi verba, quae per
similitudinem fiunt sunt quadruplici
terminationi, quaedam enim terminantur
in urio et significant animi desideria,
ut comesturio, lacturio, cenaturio,
et alia huiusmodi. Alia sunt, quae
terminantur in zo et significant imi-
tationem alterius, ut Ciceronico est.
~~Ad~~ huiusmodi verbi desinentibus in
zo, ablata o, et addita Syllabamus
formantur nomina, quae significant
ipsam imitationem alterius, ut a Ci-
ceronico fit ciceronimus est. Alia
Sunt

Alia sunt verba deponentia in sco, quae
Significant incohatione seu principium
alicujus actionis, ut duvesco eij. Ultimo
tandem sunt alia verba deponentia pri-
mae conjugationis, quae tertia personam
Singularem presentis temporis modi in-
dicativi habent terminatam in atur,
et hujusmodi verba significant occupa-
tionem, exercitium, sive studium circa ali-
quam rem, ut Petru grammaticatur, id
est, Petru Grammatica studet. Sic etiam
dicimus Philosophatur, rusticatur, gra-
catur, et alia hujusmodi.

Secundo finguntur seu novantur
verba per imitatione, quando scilicet dic-
tio quae fingitur imitatur sonum rei signifi-
cate, sicut dicitur Tarantata Taratantata
imitatur tubae sonum quae significat; hoc
est maxime proprium Onomatopoea, sic
etiam dicimus pipire pro voce pullorum,
grunire

grūnire pro voce suum, rugire pro voce
leonum. Tertio finguntur verba per
inflexionem, quando scilicet ab una di-
tione deducuntur addendo novas inflexiones
seu terminationes, ut à bibo bibosus, et bi-
balus, ab ocrea ocreatus.

4° tandem finguntur verba
per adjunctionem, quando scilicet ex duabus
dictionibus adjunctis componitur alia, ut
causidicus ex dictione causa et ex verbo
dico componitur, versutibog ex nomine
versutus, et à verbo loquor.

Advertendum est autem quod
in oratione saltē raro uti debent verbi
ficti, seu noviter inventi, et tūc quan-
do iidem utimur modeste, et cū aliqua exe-
cutionis formula faciendum est, ut si fas
est dicere, vel Erasmus Lutherizat, vel
Luthero Erasmusizat.

~~Et ad hunc modum et cetera.~~

cap.

Cap. 10. de plu- rium dictionū Tropis.

Huc usq̄ tractavim⁹ de Tropis qui fiunt
in una sola dictione, nunc autem restat
vt tractem⁹ de alijs Tropis, qui fiunt in
plurib⁹ conjunctis, seu in oratione, qui
quidem Tropi tantū sunt quinq̄ scilicet:
Allegoria, Ironia, Periphraſis, Stijer-
caton, et Stiperbatijs.

Allegoria latine dicitur inver-
ſio, quia totam orationē invertit tranſfe-
rendo illam a propria ſignificatione
ad impropriam, per quod diſtinguitur
a Metaphora, quæ ſolū tranſfert unā
dictionem, vt quando dicim⁹: mare ru-
git. Allegoria autē non ſolū tranſfert
unā dictionem, ſed totā, et integram ora-
tionem, vt illud Horatij libro. 1. ode. 4.
* O, navij referent in mare te novi

Flucty

* Fluctus, a, quid agi, fortiter occupa

* Portum non ne vide, ut

* Nudum remigio latus

Ibi enim integra oratio transfertur à propria significatione ad impropiam, quia navis sumitur pro Republica, fluctus pro bellis civilibus, portus pro pace, remigium pro exercitu. Si vero allegoria nimis obscura sit, et difficulti intellectu, tunc dicitur Enigma quale est illud: Mater me genuit, quae rursus gignitur ex me. Per quod significatur nix, quae gignitur ex aqua, et ex ipso nive rursus generatur aqua.

Ad Allegoriam etiam pertinet parabola, quae multum frequens est in Sacra Scriptura, praecipue in Evangelii, quales est illa de decem virginibus, quae exierunt obviam Sponso, et Sponse Mathei 25. Vbi per decem Virgines

• intelli-

13
intelliguntur omnes fideles. Quing³ prudentes significant iustos, et quing³ fatuae designant peccatores. Sponsus denotat Christum, et Sponsa Ecclesiam.

Sub allegoria etiam continetur
Paremia, quae Latine dicitur Proverbium, et est celeberrima aliqua sententia quae allegorice significat aliquid ab bono, mo-
res pertinens, quale est illud
Ea domus ex furto durabit tempore curto.

Per quod significatur quod bona seu di-
vitiae, quae per furtum acquiruntur pa-
rum durant. Sic etiam est illud Christi
Dni: Medice cura te ipsum. #

Quod allegorice dicitur de ho-
mine volente corrigere alios de aliquo
vitio, quo ipse laborat. Huiusmodi Pare-
mii plurime exornatur oratio, et iisdem
maxime illustratur Poesij.

Ironia Latine dicitur illusio,
et

et fit quando verby aliquid dicim, et
omnino contrarium intendim signifi-
care, ut quando de aliquo dicim, quod
est bonus auditor, vel Grammaticus, et sig-
nificare volumus quod est malus Gram-
maticus, vel auditor. Ex triplici autē ca-
pite cognosci potest Ironia.

Primo ex ipso tono pro-
nunciationis cognoscitur, seu ex modo
quo pronuntiamus, ut quando dicimus:
Certe Antonius est magnus Rhetoricus
et Poeta est. Haec enim verba modo il-
lyorio pronuntiata Ironiam conti-
nent. Si vero aliter pronuntientur,
nulla erit Ironia. Secundo cognosci
potest Ironia ex ipsa persona de qua
loquimur, quando scilicet de illa dici-
mus aliquid, cuius contrarium manifeste
illi convenit: Ut quando Athiopem vo-
cavimus album, mulierem deformem
dicimus

dicimus pulchra, et hominē puillū nomi-
nam, gigantem. 14

3° tandem cognoscitur Iro-
nia ex ipsa rei natura, et hoc contingit
quando verbis præcedentibus aliquid cō-
trariū adjungimus, ut quando dicimus: for-
tissimus miles et magnanimus est Anto-
nius, qui audito primo tubæ sonitu timo-
re percussus, relicti armis fugit e prælio.

Periphraseos
latine circumlocutio, fit quando pluri-
bus verbis utimur ad significandū id,
quod unico verbo vel paucioribus dici po-
terat; Duplici autem causa fieri potest
Periphraseos. Primo ad evitandā locutionis
turpitudinem, sic exonerare alvum,
purgare ventrem dicimus ad evitandam
turpitudinem hujus vocis cacare. Simi-
liter hispanice dicimus animam de cerda
ad evitandā turpitudinē hujus vocis. puerco
2° fit

2° fit Periphrasij ad majore oratio-
nij ornatum, quod quidem vsitatissime est
tam Oratoribz quã Poety. Sic illud Ori-
dij lib. 3. tritium Elegia 1°. ubi de in-
~~venuandum~~ significandũ quod jam erat
tempus media noctij dixit

* Jamq; quiescebant voces hominũ scanumque
* lunã nocturnã alta regebat equos.

Hyperbole latine excessus
vel ~~superfluitas~~ dicitur, et fit quãdo au-
gemus vel minuius rem excedendo ab
ipsa veritate; et ideo sũt ^{due} species hyper-
bolij, una dicitur auxesij, quã scilicet
auget rem supra id quod est. Sic Virgilij
Æneid. 16. loquens de quibz dã equij dicit:

* Qui candore nivej anteivent cursibz auraj.
Sic per auxesim dicimus: Tollentur ad
æthera fluctus, lambebant Sydera flam-
ma, et alia hujusmodi.

Alterã species dicitur miosis, seu

• diminutio

15
diminutio, quia minuit rem intra id
quod re vera est: Sic illud Plauti: ~~Ata~~
~~atq; pelligi sum in captivij:~~ Ata atque
pelligi sum misera macritudine. Sic de
pujillo homine dicimus, quod non est pu-
lice major; verumtamen tam in augen-
do, quam in minuendo modus quidam
servari debet, quia quamvis hyperbole
sit supra veritatem, non tamen debet ef-
se supra modum.

Hic tropus frequentissimus est
non solum apud Poetas, verum etiam
apud Oratores. Unde Cic. in Marcum
Antonium dixit per auctissim: Oceanus
medius fidius vix videtur tot res tam di-
sipatas, tam distantibus locis positas tam
cito absorbere potuisse.

Hiperbaton vel hiperbasi latine
dicitur trasgressio, vel transpositio, quia
Cicitiones transponit contra communem
orationis

orationis ordinem. Hujus tropi quatuor
numerantur species, scilicet Anastro-
phe, Dialysis, Paresis, et hystorologia.

Anastrophe Latine inversio parte
orationis invertit ponendo primo loco
illam, qua in secundo collocari debebat.
Sic illud Ciceronis pro lege Manilia
Quo de nunc agimus id est, de quo nunc
agimus. Similiter dicimus: Italiam con-
tra, id est contra Italiam. Quibus & re-
bus, id est, de quibus rebus; et alia hujus-
modi, qua plurimum exornant tra orationem
quam Poetis.

Dialysis dicitur Latine dicitur
dissolutio, quia dissolvit, seu dijungit se-
sum orationis interponendo aliqua alia
sententia, qua vulgo dicitur parenthe-
sis. Sic illud Virgilij Aeneidos 10.

* Aeneas (neg) enim patrius consistere mente
* passus amor) rapidum ad navey prevenit Acha-
dem.

Comesij

Imejj latine dijjunctio una dictionem dijjungit in duas interponendo aliquid aliud, et hac precipue fit in dictionibz compositis. Sic illud Virgilij, Aeneidos 6. dictionem istam hacteng dijjit in duas dicens:

* Hac Troiana teng fuerit fortuna secuta
Et alibi — Septem subjecta trioni
Id est Septemtrioni.

Imejj olim fiebat in dictionibz etiam simplicibz. Unde Plautus dixit: Saxo cere minuit brum. Id est, Saxo minuit cerebrum. Verumtamen hoc ja non est in usu; sed in dictionibz compositis, non solu in versu, sed etia in oratione possumus uti, ut fecit Cicero pro Sextio dicens: Quod judicium cumq subierat, damnabatur. Id est quodcumq judicium subierat damnabatur.

Hystero-logia, latine prepostera locutio, fit, quando ultimo

Picinus

dicimus, id quod primo factum fuit, et e
contra. Sic illud Virgilij, *Aeneidos* 3°
* Postquam altos tetigit fluctus, ad aequora venit.
Primum est enim venire ad Aequora, quam
tangere fluctus: et tamen Poeta hoc primo
loco ponit, et illud quod primum erat ultimo
dixit.

Cap. 11. Quid, et quotu- plex sit figura.

Figura, grece dicitur Schema, et Lati-
ne ornatus, seu vestitus, quia ora-
tionem vestit et ornat. Unde figura
nihil aliud est, quam confirmatio seu
exornatio quoddam orationis remota
a communi modo loquendi; quamvis
autem figura et tropus conveniant in
hoc quod est ornare orationem, differunt
tamen inter se.

se. 1° quia tropus fieri potest in una sola di-
tione, figura autem minime. 2° quia tropus fe-
ri non potest, quin deus translatio a propria
significatione ad impropria, figura autem absq[ue]
translatione fit.

Duplex est figurarum gens: quada[m]
enim sunt figura verborum, et quaedam sente-
ntiarum: Figura verborum dicuntur illae, quae
conspiciunt in determinata collocatione verbo-
rum; quae ablata, aufertur figura. Quatuor
autem modi fieri possunt figura verborum.
1° per adiectionem. 2° per detractionem.
3° per similitudinem. 4° tandem per
dissimilitudinem. De figuris sententia-
rum infra tractabimus, nunc autem de
figuris verborum suo ordine dicendum
est. Et ita sit. Cap. 12. de figuris.

Cap. 12. de figuris

quae per adiectionem fiunt.

Repetitio

Repetitio una ex figuris, quæ per adjectionem fiunt, et fit quando idem verbum in principio orationis pluries repetitur. Sic illud Ciceronis Philippica 2^a. Accusa Senatum, accusa equestrum ordinem, accusa omnes ordines. Et illud Psal. 28.
Vox Dñi in magnificentia, Vox Dñi in virtute, Vox Dñi confringentes cedros, vox Dñi super aquas.

Si vero idem verbum seu eadē dictio pluries repetatur in fine orationis, tunc committitur alia figura, quæ dicitur conversio. Sic Cicerone in Marcum Antonium Philippica 2^a. Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflictam est? Deideratos clarissimos cives? eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas ordinis afflictam est? Afflicti
Antonius

Antonig. Similiter etiā Apostolus, 1^a ad
 Corinthios cap. 14. Unusquisq; vestru^m #
Psalmu^m habet, doctrinam habet, Apoca-
lypsim habet, linguam habet, interpre-
tatione^m habet.

Complexio figura que simul
 complectitur duas procedentes, scilicet
 conversione^m et repetitione, quod quide^m
 contingit, quando una dictio pluries re-
 petitur in principio ^{tertia} ~~dictio~~, et alia ^{oratio-}
 in fine; ut videre est in hoc exemplo ⁿⁱ
 Ciceronii pro lege Agraria: Qui^m Legē
tulit? Rullig. Qui^m majorem populi
partem suffragi^m prevaluit? Rullig.
Qui^m comiti^m prae fuit? Rullig. Et in
 illo Psalmē 135. Confitemini D^{no} quo- #
nia^m bonu^m, quoniam in aeternu^m mise-
ricordia ei^{us}. Confitemini Deo Deoru^m,
quonia^m in aeternu^m misericordia ei^{us}. *
Confitemini D^{no} Dominoru^m, quoniam
 in

in aeternam misericordiam eius.

Anadiplosis figura est,
quae Latine dicitur geminatio dictionis,
et fit quando sententia aliqua finitur
eadem dictione qua incipit sententia
sequens: sic illud Virgilij, Egloga 10°.

* Pierides vos haec facietis maxima Fallo.
* Fallo cuius amor tantum mihi crescit in horis.

† Et etiam illud Psalmi 121. Stante erant pedes
nostri in atriis tuis Hierusalem; Hierusalem
quae edificatur ut Civitas.

Epanalepsis Latine repetitio senten-
tia fit quando sententia aliqua incipit, ac-
quiritur, et finitur eadem dictione,
quae figura frequentissima est apud
Poetas, ut illud Virgilij, Egloga 7°.

* Ambo florentes aetatibus Arcades ambo.
Et Aeneidos 1°.

* Multa super Priamo rogitant super Hec-
tore multa

Ovidij

Ovidij etiā epistola ad Atticū dictione
incoharit et finivit iisdem dictionibus
in hunc modum

* Militat omniū amari, et habet sua cas-
tra cupido,

Attice crede mihi, militat omniū amari.

Auctoribus etiā familiaris est hæc figura,
ut videre est in illo Ciceronis pro Mar-

co Marcello: Vidimus tuā victoriam
preliorū exitu terminatam, gladium
vagina vacuum in orbe ^{non} vidimus. Sic

etiam illud Psalmi 82. Deus quis tibi
miliū erit tibi? Ne taceas neque compe-
scaris Deus.

Epizeuxis latine geminatio
figura est, quæ geminat dictione ali-
quā nihil aliud interponendo, quod qui-
dem fit tam in Poesi, quā in oratione
usitatissimū est. Sic illud Virgilij
Aeneidos 9.

Me

* Me me adu'su qui in me convertite ferrum.
Et illud Horatij, Epistola 1^a.

* O civey civey quærenda pecunia primu' est.
In sacra etiam Scriptura frequens est
Epiqueuxy, ut videre est in illo Mathei

23. Hierusalem Hierusalem quæ occi-
dis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te

mihi sunt. Et Psalmo 121. Muc enim af-
cenderunt tribus tribus Dni.

Polyptoton latine transductio
seu variatio figura^l, quæ eandem dictio-
nem repetit, sed variatâ per diversos
casus, vel diversa genera. Exemplu'
de casus variatione habetur in illo
Virgilij, Aeneidos 4.

* Littora littoribus contraria fluctibus undas
* Imprecor arma armis pugnat ipsiq; nepotes.

Alibi est etiam exemplum illud in quo
hoc nomen vanitas per omnes casus va-
riatur in hunc modum: Cum vanitas

20
si vanitatis filia, et vanitati vanitatem
procreet, o, vanitas quid vanitate va-
nitas? De variatione generis frequens
est exemplum apud Oratores, sic illud Ci-
ceronis actione 7° in Verrem: Certus
iudex certa lex, certum tribunal. Tale
est etiam illud ad Ephesios 4. Unus Deus #
una fides, unum baptisma.

Epanados Latine regressio
figura quae regreditur, seu retro graditur,
repetendo ea, quae prius dicta erant, ut
oratio clarior, et illustrior appareat:
sic illud Ovidij epistola 2°.

* Demophoon ventis, et verba, et verba dedisti;

* verba quoror reditu, verba cavere fide.

Sic etiam ad Romanos 11. Vide ergo boni- #
nitatem et severitatem Dei: in eos quidem
qui ceciderunt, severitatem: in te autem
bonitatem Dei.

Synonimia, quae Latine
dicitur

dicitur similitudo nominis, vel dictionis
figura est, quae multiplicat dictiones si-
miles, vel similem significationem ha-
bentes. Ita illud Ciceronis oratione in
Catilinam: Egredere ex urbe Catilina,
patent porta, proficiscere. Similiter
etiam Psalmi 105. Peccavimus cum pa-
tribus nostris, iniuste egimus, iniquita-
tem fecimus.

Polysintheon Latine plura-
litas conjunctionis figura est, quae con-
junctiones multiplicat, quae quidem apud
Poetas usitatissima est, ut videre est apud
Virgilium Georgicorum 3°.

* Armasq; armisq; ungue; caenam, Crisaeq;
38 ha velram

Oratoribus etiam non infrequens est huius-
modi figura. Sic Cicero oratione 6. in
Mc Verrum: Neq; privati, neq; publici, ne-
que prophani, neq; sacrilegi in Cilicia
quid quid reliquisset. Similiter Psalmo
40.

40. Dñs conseruet eum, et uiuificet eum, et bea- #
tum faciat eum, et non tradat eum in ma-
nibus inimicorum eius.

Epimenon, qua latine dicitur
perseuerantia figura est, qua fit quan-
do in eadē Sententia perseueramus pluries,
eā iterando, vel repetendo, ut fecit Virgi-
liu Egloga 3°. Ubi pluries repetit hanc
Sententiā, istudq; carmen.

* Incipe menalios meū mea tibia vers9. #

Psalmo etiā graeque 106. multoties iterat
Sententiā istam: Confiteantur Dño mi- #
sericordia eius, et mirabilia eius filij ho-
minū. Ad huiusmodi autem figurā requi-
ritur quod sententia non repetatur sta-
tim, sed post aliqua alia interposita,
ut videre poterit in exemplis supra
adductis.

Disjunctio figura est, qua sin-
gulis orationis membrij seu partibus
propriis

proprium verbum accommodat, ad unicum verbum
sufficeret pro omnibus. Exemplum desumi
potest ex illo Ciceronis pro Archia Poe-
ta: Homerum Choloophonij, civem esse di-
cunt suum, Chij, suum vendicant, Sakami-
nij repetunt, Imina vero suum esse con-
firmant. Vbi plura verba apposuit, et
omnia unico verbo dici poterat. Sic etiam
Apostolus 1^a ad Corinthios 13. hac figura
Utens dixit: Sive prophetia evacuabun-
tur, sive lingua cessabunt, sive scientia
destruetur.

Chimix latine dicitur grada-
tio, sive scala figura est, qua plures se-
ntentiaj unico verbo conjungit concate-
nando eas, et quasi gradatim ab una ad
alia procedendo. Sic Virgilij Georgi-
corum 2°.

- * Torva Leena lupi sequitur, lupo ipse capella,
- * Florenti Syrisu sequitur lasciva Capella.

Similiter

Similiter etiā ad Romanos 4. gradatio fit
in illij verby: Tribulatio patientiā ope- #
ratur, patientiā autē probationē, probatio
vero Spem, spe autem non confundit.

Gradatio etiā in vulga-
ri sermone plurimū venustati habet, ut
videre est in sequentib; exemplij: La her-
-mosa primavera adorna los prados &
-hyervas, las hyervas & ojas, las ojas de
-verdura; la hermosa primavera miy ma
-vista los arboles de renuevos, los renuevos
-de flore, las flore & ojas, y las ojas &
-pintados matizes, ella llena los campos
-de ~~jardines~~ hermosos jardines, los jardines
-de Rosas, y las Rosas de hermosuras; ella
-llena los tocos & parleras avej, las avej &
-viboras plumas, y las plumas de hermosos
-colores.

Duplex est autē gradationis specie, scilicet
per augmentum, et per decrementum.

Gradatio

Gradatio per augmentū fit, quando re augemur,
quasi ascendendo per quosdā gradus a rebus in-
fimis ad supremas. Ut videre est in illo Cice-
ronij oratione 7° in Verrem: Facing est vin-
ciri civem Romanū, scelus verberari, pro-
pe parricidium necari, quid dicam in cruce
tolli?

Gradatio per decrementū fit incipi-
endo a rebus summis et descendendo ad infi-
mas, ut videre est in hoc exemplo. Turpe
est a superiori vinci, ab aequali turpius;
turpissimū vero ab inferiori superari.

Cap. 13. de figuris

qua per detractionē fiunt

Figura per detractionē ideo dicuntur tales,
quia detrahunt, vel auferunt ab oratione
aliquā dictionē, et hoc modo fiunt sequen-
tes figurae. Prima Synechdoche, et latine
intellectio, seu conceptio, quae quidem
detrahit

Detrahit verbum ab oratione, quod facile subintelligi potest. Ut videre est in illo Ciceronis ad Brutum. Sermo nullus nisi de te, supple, habetur, vel est. Et in illo Psalmi 138. v. 38. Thronus eius #
sicut sol in conspectu meo semper. Supple, est. Differt autem haec figura ab illa Synecdoche, quae est tropus, quia illa in una sola dictione fieri potest, haec autem solum in oratione.

Aporiopej Latine Sermonij interruptio figura est, quae sermone inceptum interruptit, illumque incompletum relinquit, et hoc ad exprimendum aliquem affectum animi, praecipue irae. Sic Dei Veni ^{Non dicitur} apud Virgilium Aeneidos 1. iratus, contra ventos, quia tempestate in Troianos excitaverat, ita locutus est:

* Quos ego, sed motos praestat componere fluctus
Sic etiam illud Psalmi 6. v. 4. Anima #
mea

mca turbata est valde, sed tu Dñe usquaque?

Asyndeton, id est sine
conjunctionibus figura est, qua contra-
viatur Polysyndeton, aufert enim conjunc-
tiones ab oratione, ut contingit in illo
Ciceronij pro Archia Poeta: Haec studia
adolecentia abunt, senectute oblectant, se-
cundae res ornant, adversis per fugium
praebent. Ita etiam illud Psalmi 69. v.

Jubilate Deo omni terra, psalmum
Dicite nomini eius, date gloriam laudi
eius.

Zeugma latine adjunctio figura est,
quae est contraria dyjunctioni: sicut enim
dyjunctionio pluribus sententijs tribuit plu-
ra verba, ita adjunctio plurimam sententiam
jungit sub uno solo verbo, ut videre est in
illo Ciceronij pro Cluentio: Vicit timore aida-
cia, pudorem libido, ratione amentia. Et in illo
ad Ephesios 4. v. 31. Omni amaritudo, et ira et
indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur
a vobis

~ Syptotey.

Leptotes latine reticentia figura
 est, quae quidem fit, quando minus dicitur
 et plus intelligitur, ut videre est in illo
 Virgilij Aeneidos i
 * Non ignara malij myerij succurrere dyco
 Vbi ignara malij ponitur pro multum
 experta, et in malij maynoperce exerci-
tata. Cap. 14. de figuris quae fiunt.

Cap. 14. de figuris

quae fiunt per similitudine
 Figurae per similitudine dicuntur illae
 quae in similitudine dictionum conjungunt,
 quarum prima est Paronomasia, et latine
annominatio, seu similitudo nominum,
 et fit quando in oratione dictionibus
 utimur, quae inter se similes sunt quan-
 tum ad omnes syllabas, vel saltem qua-
 tum ad aliquas, sed tamen habent di-
 versam significatione, ut videre est in
 sequens

sequentibus exemplis: Sibenter veniam, si
dedery veniam. Iucundum est amari, si
in amicitia non est aliquid amari. Dili-
gere debet, que velij diligere. Omnes mor-
taley sumus, sumus et humus.

Omeoptoton, id est simi-
liter cadens figura est, que plures dictio-
ney similiter cadentes, seu similem casum
habentes in oratione collocat, et ideo hac
figura solum habet locum in illis par-
tibus orationis, que casibus flectuntur,
ut sunt nomen, pronomen, verbum et par-
ticipium. Nam verbum suos etiam habet
casus, scilicet modos, tempora, numeros,
et personas, et ita si in oratione reperi-
antur plura verba eius de temporis, nu-
meri, modi, et persone, tunc fiet similiter
cadens, sicut etiam quando reperiuntur
plura nomina eius de numeri et casu.

De nominibus exemplum

Sumi

de sumi potest ex illo Ciceronij pro lege
Manilia: Quanta ^{innocentia} ~~ingenua~~ debent esse Im-
peratorij, quanta in rebus temperantia, qua-
ta felicitate, quanto ingenio, quanta huma-
nitate? Ibi enim plura videtis nomina in
casu ablativi singularij numeri. De verbis
etiam exemplum habetis in ipso Cicerone
pro Archia Poeta: Hunc ego non diligam,
non admirer, non omni ratione defenden-
dis potestem? Illa enim verba, diligam,
admirer, potestem sunt quidem temporij eiu-
dem temporij, numeri, modi, et personae.

Homeoteleuton Latine similiter
desinens figura est ponens in oratione plu-
res dictiones, quae similiter desinunt, vel
simili modo terminantur, ut videre est in
illo Ciceronij pro lege Manilia: Ut eius
super voluntatibus, non modo cives assense-
rint, socij obtemperarint, hostes obedierint,
Sed etiam venti, tempestates, & obsecundarint.

Ibi

Ibi enim fit similiter desinen, quia omnia
verba desinunt in vint. Differt autē hęc
figura a precedenti, quia illa solū fit in
dictionibus, quę flexi possunt: Hęc autē fit
in dictionibus inflexis, dummodo similiter
terminentur, ut patet in hoc exēplo: Studet
jucundē, loquitur facundē, et vejitur abun-
de.

Isocolon latine dicitur compar, et fit quō-
do plures sententia comparę, seu habentes
parem numerū sillabarum in oratione
collocantur: Ut videre est in illo Ciceronis
pro lege Manilia: Extremo hieme ap-
paruit in eunte vere suscepit, astate
confecit. Et etiā in illo 2° ad Corin-
thios cap. 14. Esurimus, et sitimus, et
nudi sumus. Cap. 15. de figuris.

Cap. 15. de figuris
quę per dissimilitudinē fiunt.

Prima

26

Prima est Antitheton, et Latine contrapositum, et fit quando verba verby, et sententia sententij contrariantur, ut videre est in illo Ovidij, lib. 1. Metamorphoseos:

* Frigida pugnabat calidij, humentia siccis

* Mollia cum duris, sine pondere habentia pondis

Sic etiam illud Isaya 13. Et erit pro suavi #
odore fetor, et pro zona funiculus, et pro
crippanti crine calvitium, et pro fascia
pectoralis cilicium.

Cohabitatio genij est contrapositi, et fit quando diversae, vel contrariae res in eodem supposito copulantur, ut quando dicimus: sapienter indoctus, imprudenter prudens, narra mihi similitudine
dysimilem, et similem dissimilitudinem.

Hac figura eleganter usus est Apostolus
2^a ad Corinthios 6. ubi dicit: Ut seduc- #
tores, et veraces, sicut qui ignoti et cogniti;
quasi morientes, et ecce vivimus. ut castigati,
et

et non mortificati: quasi tristes et ecce vivi
~~semper~~ ^{autem} ~~gaudentes~~: sicut egen-
tes, multos autem locupletantes: tanquam
nihil habentes, et omnia possidentes.

Communitio etiā pertinet
ad contrapositiū, et fit quando eadē verba
commutantur, ut ex una sententia alia
contraria oriatur. Sic Cicero pro Cluentio.

Ut sine culpa invidia ponatur, et sine in-
vidia culpa plectatur. Sic etiā illud 2.

Reg. 19. v. 6. Diligij odientes te, et odio
habent diligentes te. Et etiā in sequen-
tibus. Quando tacendum est, loquerij, et quā-
do loquendum est, taces, in bello pacē qua-
erij, in pace bellū requerij.

Verborū figura plurimum
orationē exornant, si ei parie et moderatē
utamur, si autē nimij frequentes sint, fa-
tidium pariant, et non delectationē. Attendi
etiam debet ad varietatē, ita ut nō semper,

vel

21
vel pluries una, et eade utamur figura, sed
modo hac, modo illa, pro ut ipsa orationis
series videtur postulare, dummodo una qua-
que figuram suo tempore et loco adhibeatur
et sic figura illa, qua ad delectatione ordi-
nantur, quando reprehendimus, vel corrigi-
mus praetermitti debent. Cap. 16. de fig.

Cap. 16. de figuris sententiarum.

Sicut sententia verby praestant, ita pa-
riter figura sententiarum figuris verborum
excellunt, qua hoc propter sic appellan-
tur, quia vim et venustate habent, non in
pluribus verby, sed in sententia et reby sig-
nificaty. Quamvis autem innumera sint hu-
iusmodi figura, nos tamen tantum adducimus
eos, qua apud Auctores celebriores sunt
et usitatiores.

Interrogatio dicitur aliquando.

una

una ex figuris sententiarum, et aliquando
non est figura; nã quando interrogatio
fit ut nobis respondeatur, tunc figura nõ
est: Si vero fiat interrogatio alium ob
finem, nempe ad exprimendũ aliquẽ ani-
mi affectũ, vel ad corrigendũ, tunc figura
est, ut contingit in hoc exemplo: A quonã
Cordicij hac miserĩ? Quem imitami?
cujus sequimini vestigium? Sic etiã illud
Job. cap. 11. Forsitan vestigia Dei compra-
hendes? Excessior celo est, et quid facies?
Profundior inferno, et unde cognosces?

Responso quando fit ad
mentem interrogantis, non etiam non
est figura; si vero interrogatus non res-
pondeat ad intentũ, sed ad aliquid ali-
ud, tunc talis responso est figura, ut si
aliquis interrogatus fuerit, an occide-
rit hominem, respondeat: Ego e venas-
tione venio. Sic etiã est illud. 2° Reg.

18. Est ne pax puero Absalom? cui in- #
terrogationi respondit Chusi: Fiant, sicut
puer inimici Dni mei Regij.

Subiectio quam Quintilianus
vocat presumptionem, et graece proleps-
is figura est, quae quidem fit, quando ora-
tor interrogat, et non expectat alterius res-
ponsum, sed ipse sibi respondet. Sic illud
Ciceronis pro Celio: Domus tibi deerat?
At habebas, pecunia superabas? At ege-
bas? Sic illud Apostoli ad Romanos 7.
Quis me liberabit de corpore mortis huius? #
Gratia Dei per Iesum Christum.

Dubitatio fit quando orator
dubitatur, vel quaerit quid dicat, vel quid
faciat. Sic illud Virgilij Aeneidos 3.

* Eloquar, an sileam? gemitus lacrimabilis imo
* auditur tumulto.

Sic etiam illud Job. 16. v. 7. Sed quid agam? #
si locutus fuero, non quiescet dolor meus:

et si

et si tacueris, non recedet a me.

Occupatio fit quando nobis
ipsis obijcimus ea, quae ab alijs obijci po-
terant, et illa solvimus. Haec figura praeci-
pue locum habet in principio seu proemio
orationis: Unde Cicero multoties oratione ex-
orditur hac figura utens, ut videre est in
oratione in Verrem. Sic etiam illud Aposto-
li ad Romanos 5. v. 20. Vbi abundavit delictum
superabundavit et gratia. Et cap. 6. v. 1. Quid ex-
pectamus? Manebimus in peccato, ut gratia
abundet? Absit.

Correctio figura est, quae sententiam
aliquam corrigit, subijciendo aliam veriore
vel magis congruentem, ut videre est
in hoc Petrarcae Epitaphio de puero:

* Vix mundi novus hospes erat, viaeque volatilis

* Obvia mors, fallor, obvia vita fuit.

Sic etiam ad Romanos 3. v. 29. An iudeo =

rum Deus tantum? nonne et gentium?

imo

29
imo et gentium.

Communicatio fit, quando orator
suae causae confidens, illam communicat
Auditoribus, vel iudicibus eorum arbitrio eam
relinquens. Sic illud Ciceronis pro Man-
lio: Vos interrogo: quid tandem fieri oport-
uit? Communem rem agi, putate ac vos
hujus rei praepositos esse. Sic etiam illud
Hieremiae 5. v. 1. Circuite viam Ierusalem, et
aspicite, et considerate, et quaerite in
plateis eius, an inveniatis virum facientem
judicium, et quaerentem fidem: et propi-
tius ero ei.

Hypotyposis quod Cicero Latine
illiusdem splendorem vocat, figura est
qua verbis ita clare depingit, vel describit
rem aliquam, ut auditores ipsam oculis cer-
nere videant. Sic Cicero in Verrem: Sta-
tim e cavea leo emissus, aut teterrima bestia
Soluta ex Catenis volitabit, et vagabitur in
foro

foro acueny dente inuifos in omnes amicos atque
inimicos notos, atq; innotos incuans, aliorum
famam depeculans, alioru caput oppugnans,
alioru domum, atq; familiã perfringens, Rempu-
blicam omnem funditus labefactans. Sic etiam
Job. 39. v. 24. depingitur equus bellu pergens
hy verbis: Terram ungula fodit, exultat au-
daacter: in occurſu pergit armatis. Contemnit
pavorem, nec cedit gladio. Vbi audierit buc-
cinam, dicit, Val, procul odorat bellu. et.

Ethopeia Latine imitatio
aliena actionis, vel vocis appellatur, ⁱⁿ ~~in~~
Ethopeij vocantur hystriones, qui in tea-
tro actionis vel verba imitantur alterius
persona. Sit ergo hæc figura quãdo & alio
fingimus fecisse, vel dixisse hoc vel illud. Sic
illud Virgilij *Aeneid.* 4. Loquens & Di-
done moriente ficit fecisse, et dixisse hæc:

- * Incubuitq; toro, dixitq; novissima verba
  - * Dulces exuvie dum fata, Deuq; sinebant
- * accipite

20
* accipite hanc animam, meq; hij exolvite curis
Prosopoeia Latine persona vel
voij fictio dici potest

Sic etia illud sapien-
tia 2. v. 1. Dixerunt impij cogitantes apud #
se non recte, exiguum et cum tadio est tempus
vite nostra, et non est refrigerium in fine
hominij. et similia.

Prosopoeia Latine persona vel
voij fictio dici potest, et duob; modis fieri
solet. Primo quando reb; mortuis, vel ho-
minib; jam mortuis vocem attribuiung. Sic
Cic. in Marcu Antoniu: Quod si nunc ille
Brutus reviviscat, et hic ante pedes ves-
tros adsit, non hac vteretur oratione: Ego
Reges ejeci, vos tyrannos introduci
Et etiam illud Proverbiu 8. v. 1. ~~et~~
Sapientia clamat in plateis, et prudentia #
datur vocem suam dicen: O, viri ad vos cla-
mitto, et vox mea ad filios hominu.

2° fit

2° fit Prosopopeia quando forma vel personam humanam attribuimus illis rebus, quae ea carent, et hoc proprie dicitur Prosopopeia, id est fictio personae. Sic Virg. depinxit iridem. Et lib. 4. Aeneid. depingit famam tanquam Nympham pulcherrimam hoc modo

- * ————— Magnas it fama per orbem
* Fama malum, quo non aliud velocius ullum,
* Mobilitate viget, viresque acquirit eundo
* Parva metu primo: mox sese attollit ad auras,
* Ingrediturque solo: et caput inter nubila condit.
* Illam terra parens ira irritata Deorum
* Extrema (ut perhibent) Caesareusque sorore
* progeniit, pedibusque celerem, et perniciosam alis
* Monsbru horrendo ingens: cui quod sunt
    corpore plumae
* tot vigily oculi subter (mirabile dictu)
* tot lingua, totidem ora ~~et~~ sonant, tot sub:
    vigil aures.

7. Nocte

31
* Nocte volat caeli medio, terraeq. per umbram
* Stridet, nec dulci declinat Lumina somno,
* Luce sedet aytos, aut summi culmine tecti,
* turribz aut altis, et magnay territat vrbes:
* Tam ficti, praviq. tenax, quã nuncia veri.
* Haec tũ multiplici populos sermone replebat
* gaudens, et pariter facta atq. ^{incepta} canebat.

Similiter etiã Civitates a Poetis et ora-
toribz proponantur ac si essent persona
aliqua, cũ re vera persone non sint.

Apostrophe latine dicitur Con-
versio orationis et fit quando Orator cũ
auditoribz loquens, repente oratione ad alios
convertit. Sic Ovid. lib. 3. trizbiv. Sto.
gio 8.

Nũc ego jactanday optarem sumere pennas
* Sive tuay Persẽur Dedale sive tuay.
Sic etiã illud Isaya 44. v. 22. Delevi ut //
inigo nubem iniquitater tuay, et quasi nebu-
lam peccata tua: revertere ad me, quonia
redemi

redemi te: Laudate cæli, quonia[m] misericordia[m]
fecit Dny: jubilate extrema terra: resona-
te montes laudatione. Differt aut[em] Anastro-
phe ab Anastrophe, quia hæc trochy est, parte ora-
tionis, et unam in loco alterius collocat; Sed Anas-
trophe tota orationem convertit ab auditoribus
ad alios.

Sustentatio figura est, quæ quidē sit, quā-
do Orator postquam suspensos tenuit auditorū
animos, postea subjicit aliquid gravius vel le-
vius, quod ipsi auditores minime expectabant. Sic
Martialis lib. 6. Epigrammate 51.

* Cuius convivari sine me tū saepe superse

* Inveni noceam qua ratione tibi:

* Invenit licet vsq[ue] voces, mittasq[ue] rogesq[ue]

* Cui facies inquit? Cui faciam? veni

fit etiā illud Job. 19. v. 23. Cui mihi tri-

buat ut scribantur sermones mei? quis

mihi det ut exarentur in libro stylo ferre-

reo, et plumbei lamina, vel cæte scul-

tantur

11
pantur in cilice Scio enim, quod redemptor
meus vivit.

Pratermissio fit quando fingimus
nos pratermittere vel nolle dicere ea, quae
tunc maxime dicimus. Sic Virg. Aeneid. 10.

- * Quid memorem caustas Erisino in litore classe:
- * Quid tempestatis Regem ventosque potentes
- * Et Oia excitas, aut aethra nubibus iram.

Sic etiam illud Apostoli ad Hebraeos II. v.

32. Quid adhuc dicam? Deficiet enim
me tempus enarrantem de Jedon,
Barach, Samson, Septe, David, Samuel,
et Prophetis, qui per fidem vice-
runt regna.

Concessio, sive permissio fit
quando aliqua iniqua concedit, ut pos-
tea sua concludat intentum. Sic Cicero
actione 7^a in Verrem: Sit sacrilegus,
sit fur, sit omnium flagitiosorum princeps,
at est bonus Imperator. Sic etiam
Ezech.

Ezechielij 16. postquam Propheta retri-
levat plurima flagitia et peccata Urbis
Hierusalem, quasi hæc nulla essent, sub-
iunxit alia graviora dicens v. 23. Et

accidit post omnem malitiam tuam.... et
ædificasti lupanar tibi lupanar, et fecisti
tibi prostibulum in cunctis plateis.

Permissio similis est con-
cessioni: est enim illa vehementior, et acri-
or, et fit quando Orator permittit audito-
ribus, ut faciant ea mala quæ volunt, ut
eos vehementius corrigat. Sic Cicero in
Catilinam. Egredere ex urbe Catilina,
patent portæ, proficiscere, confer te
ad Manliana castra, concita perditos
cives, excita perditam juventutem. Sic

etiam illud Ecclesiasticus 11. v. 9. Latere
ergo juvenis in adolescentia tua.... et am-
bula in visceribus cordis tui, et in intuitu oculo-
rum tuorum, et scito quod pro omnibus

hi

+ E

33

hiy adducet te Deuy in iudicium.

Depræcatio, sive imploratio fit
quando Orator implorat divinum numen,
vel alterius auxiliium. Sic Virgiliy Lib.
I. Georgicorum

- * _____ Vos, o, clarissima Mundi
- * Lumina, labente celo, qui ducitj annum;
- * Liber, et alma Ceres.

Sic etiam illud Psalmi 43. v. 23. Exurge +
quare obdormij Dñe? exurge et ne re-
pellas in finem.

Optatio figura est, quæ fit, quando
Orator sibi, vel alteri evenire aliquod bo-
num exoptat: Sic Virg. Ecloga. 9.

- * Sic tua Cyrenæ fugiant exanima tæxos,
  - * Sic Cythijs pastæ distentent ubera vacca.
- Sic etiam illud Job. 14. v. 13.

Qui mihi hoc tribuat, ut in inferno protegay +
me, et absconday me, donec pertranseat fu-
ror tuus, et confiteay mihi tempus, in quo
recorderij

recederem mei?

Excuratio fit est contraria Optatio:
ni, et fit, quando Orator sibi, vel alij ma-
lu aliquid imprecatur. Sic Virg. Aeneid. 8.

* Quid memore infandae caede, quid facta tyranni

* Effera? Dijs capiti ipsiq; generiq; referret.

† Sic etiam illud Job. 3. v. 3. Pereat dies in qua

natus sum, et nox in qua dictum est, concep-

ty est homo. Dies ille vertatur in tenebras

... Noctem illam tenebrarq; turbo possideat.

Ironia, qua inter figuras
sententiarum numeratur, differt ab illa Iro-

nia, qua tropus est, quia tropus fieri potest

paucis verbis: Figura autem Ironia fit

in integra oratione, vel sententia, unde

obscurior est, quam tropus. Hac figura exor-

sus est Cicero sua orationem pro Ligario,

† hijs verbis: Novum crimen tui Caesar, et

ante hunc diem inauditum. Et post istam

exaggerationem subijcit postea rem qua

nullig

nullig erat crimini, vel fere nullig momen-
 ti. Sic etiā illud Hieremia 46. v. 3. Præpa- #
rate scutum, et clypeum, et procedite ad bel-
lum. Jungite equos, et ascendite Equites: Sta-
te in galeis, polite lanceas, induite vos lo-
ricas. Quid igitur? Vidit ipsos pavidos, et
terga vertentes, fortes eorum cæsos.

Ad hortatio fit quan-

do Orator graviter, et vehementer incitat,
 sive movet auditores, eosq; impellit ad alia
 quid faciendum. Sic. Virg. Aeneid. 8.

* Ferte ^{ubi} ~~ubi~~ flamma, date tela, et scandite muros
 Et alibi. Ferte ~~ubi~~

* Ferte ^{ubi} ~~ubi~~ flamma date vela impellite remos.

Sic etiā illud Isaya 1. v. 16. Savamini, #
mundi estote, auferete malum cogitationis
vestræ ab oculis meis: quiescite agere
perverse. Dicitis benefacere, quarite judi-
cium, subvenite oppresso.

Adjuratio fit
 quando Orator auditores rogat ut aliquid
 faciant

faciant adiungendo adiuratione vel attestacionem alicujus rei. Sic Cicero pro Deo. et Paulo. Per dexteram te ipsam oro, quod hospes hospiti prorexiisti.

Sic etiam illud Lambic. 2. v. 6. Adjuro vos filia Hierusalem per capreas, cervos & leporem, ne succideatis, neq[ue] evigilare faciatis dilectam, quoad usq[ue] ipsa velit.

Exclamatio deservit ad exprimendum aliquem animi affectum praecipue doloris, vel admirationis, et exprimi solet aliquibus ex his particulis: Eheu, proh, et similibus. Sic Oratorum libro 2° ode 11°.

* * Eheu fugaces Posthume Posthume
* Labuntur animi nec pietas movet
* Rujus, et in tanta Senecta
* Afferet indomitas morti.

Sic etiam illud Threnorum 1. v. 12. O, vos omnes qui transitis per viam, attendite et

et videte, si est. dolor sicut dolor meus.

Epiphonema latine
acclamatio fit quando post narratione ali-
cujus rei sententiam aliqua subjicimus qua
ipsi rei natura acclamamus, eamque breviter
comprehendimus. Sic Virg. Georgicorum 4.
postquam narraverat studium et indybrid
apum in conquirendis floribus, et conficien-
do melle, sic narratione concludit:

Tantum amor florum, et generandi copia mellis.

Sic etiam Canticum 7. v. 6. postquam spon-
sura ad longum descripserat sponja pulchri-
tudine, subjunxit: Quam pulchra es, et

decora quam decora charissima in deli-

tiis.

Dehortatio fit quando orator Audi-
tore dehortatur, vel eos revocat, seu
advertit ab aliqua re facienda. Sic illud
Nolite, itaque nolite per Deum immortalem
in tam caeco diutius errore voluptari

Sic

Sic etiam illud Psalmi 31. v. 9. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

Objurgatio fit quando Orator graviter reprehendit auditores & commisso scelere. Sic illud. Agite Christiane agite. v. binam excellentem illam vitam sanctimoniam, quam sanctissima Lex vestra, ac in vitia prescribunt. Occine divinum venerant numen? fratrum sanguinem crudelissime sibile. etc. Sic etiam illud

Deuteronomij 32. v. 6. Haccine reddis Dño popule stulte et insipienti?

Emphatically Latine dicitur expressio, sive demonstratio, quia exprimit vel demonstrat plura quam verba significant, et sunt duae eius species. 1. fit quando ex eo quod dicimus venimus in cognitione alterius rei, quae quamvis verbis non exprimatur, facile tamen intelligi potest.

potest, et inferri ex hijs, quae dicta sunt.
Sic Virgilij Aeneidos. 2. loquens de mi-
litibus qui egrediebantur ab Equo troia-
no dixit:

* ^m Dorysū lapsi per fune ^{ta} Athamajq; ³ Orq; ³
Ex quo clare inferitur quanta fuerit alti-
tudo Equi, cum milites indigerent fune
ut egredierentur ex illo. Sic etiā 2. Reg. 11.
1. Reg. 17. v. 7. Loquente de gigante
Goliath dicitur: Hastile autem haste eius #
erat quasi liciatorium trecentium. Ex quo
aperte intelligitur quanta fuerit gigan-
tis magnitudo, ut deferret tantae gravitatis,
et ponderis hastam.

Altera species Comphaj fit
quando aliquid tractatur, sed ex modo lo-
quendi facile subintelligi potest. Sic
Cicero pro Ligario: Quod si in tanta for-
tuna bonitas intacta non est, quā tu per te
per te inquam obtines, intelligo, quid
Duo

Oratio. Frequentior est autem Enjunctio illa
qua per pronomina, vel nomina propria
exprimitur. Sic illud Virg. Aeneid. 1.

* Ast ego, qua Divu incedo Regina, Iovisque.

* Et Solor et conjux, una cu gente tot annos.

* Bella gero

Pulcherrima est illa Joannis 13. v. 6.

Vbi Divus Petrus dixit ad Jesum: Dne tu
mih i lavas pedes?

Divisio sive distributio non solum
perspicuitate, sed etiam ornati orationi af-
fert, et fit quando diversae res, vel personas
in diversae partes distribuimus, seu dividi-
mus. Sic Ovidius epistola 1.

* Haec ibat Simois, hic est Sigeia tellus,

* Hic steterat Priami regia celsa Senis

* Illius Aiacides, illuc tendebat Ulixes,

* Illic alacer missos terruit Hector equos.

Sic etiam illud Ecclesiastici 25. v. 3. Tres
species odit anima mea... pauperem
superbum

27
Superbum: Divitem mendacem: et senem, fa-
thum, et insensatum. Fieri etiam ^{est} distributio

quando diversa res ita distribuuntur,
quod unicuique sua propria ratio subjun-

gitur. Sic Cicero in Cathilina. Is est Cati-
lina, ut te nec pudor a turpitudine, nec
metus a periculo, nec ratio a furore re-
vocavit. Sic etiam illud ad Rom. 12. v.

11. Sollicitudine non pigri. Spiritu fer- #
ventes, Dno servientes. Spe gaudentes.
In tribulatione patientes.

~~Similitudo~~ Similitudo inter figuras sen-
tentiario numeratur; quando scilicet
additur, non ad probandum aliquid, sed
tantum ad exornandam orationem: fit autem
similitudo, quando rem aliquam descri-
bimus, seu depingimus per similitudinem
alterius rei diversi generis, vel diver-
sae naturae: ut quando hominem iratum
describimus similitudine per furentem
leonem

Leonis. Sic Virg. Aeneid. 12. loquens de
Turno ut eius ferociam depinge-
ret, tibi usque est similitudines.

* Attollit que animos Penorum qualis in arvis,
* laudis ille gravi venantis vulvere pectus.
* Tunc demum movet arma leo, gaudetq; ~~con~~
comantem

* Excutiens cervicem toros, fixumq; latronis
* Impavidus frangit tellus, fremit ore cruento,
* Haud secus accenso, gliscit violentus Turno.
+ Sic etiam illud Job. 10. v. 9. Memento que-
se, quod sicut lutum feceris me, et in pulve-
rem reduce me. Nonne sicut lac multasti
me, et sicut caseum me coagulasti.

Quando autem similitudo
longior est, tunc vocatur imago, et si ima-
go tantum differt a similitudine, quia
hac brevior est, illa vero prolitior. sed ta-
men similitudo, et imago distinguuntur ab
Hypotyposi, quia haec describit res, pro
ut in

28

Iesus Maria^a Joseph

ut in se sunt, imago vero et similitudo de-
scribunt res, non pro ut sunt in se, sed per si-
militudine alterius rei diversa speciei
seu natura.

Comparatio sive ex^{em}plis, etiam duo-
bus modis adhiberi solet. 1° ad aliquid pro-
bandum, et tunc non est figura, sed argu-
mentum. 2° adhibetur ad exornanda ora-
tione, et sic est figura, qua quidem fit quando
ad describendum aliquam rem, utimur compa-
ratione vel exemplo alterius rei eiusdem na-
turae, per quod differat a similitudine, et ima-
gine, qua fiunt inter res diversi generis,
vel natura. Sic Ovidius lib. 10. Tristium
Aegria 3° loquens de dycesse suo in exilio
hac figura utitur, dum talia profert exempla
* Quaecumq; apicere, luctu, gemituq; sonabant,
* Forma que non taciti funere iunctis erat.
* Semina, vixq; meo, pauci quoq; funere marent,
* Inque domo lachrymas angulus omnis habet.

Si

* Si licet exēplij in parvij grandibz vti,
* Hac facies Troja cum caperetur, erat.

Sic etiam illud. primi Machabeorū 2. v. 24.

Vidit Mathathias, et doluit, et contremuerunt ve-
neres eius, et accensus est furor eius secundū judi-
cium legis, et insiliens trucidavit eum super
avam... Sicut fecit Phineesq Zamri filio
Salomi.

Figura supra adducta haec tantū sunt de
quibus apud probatos Auctores sicut mentio
habetur, et quae sunt frequentiores; non
enim facile est, omnes omnino figuras re-
censere, quia earum non est determinatus
numerus; quotidie enim possunt novae
figurae inveniri, sicut et novi modi lo-
quendi: Quoties enim aliquid dicimus, re-
cedendo a vulgari, et communi modo loquen-
di, toties novam sicut facimus figuram. Vnus
autem figurarum frequens, et affectatus
esse non debet, sed cum discretione ad-
hibendus

hibendus, pro ut ipsa orationis serie pos-
tulare videtur. Cap. 17. de congruitate orationis.

Cap. 17. de congruitate orationis.

Cum sint quatuor orationis virtutes quibus polleere debet, ut optima sit, scilicet, proprietas, perspicuitas, ornatu, et congruitas. Quae priorae potius ad Grammaticam pertinent quam ad Rhetoricam, quia proprietatis orationis conjicitur in latinitate, seu optima constructione, vel Syntaxi; Et eundem perspicuitas conjicitur in claritate verborum, quae facile ab Auditoribus intelligi possunt. Et ideo vitari debent dictiones peregrinae, et obsoletae, et tantum adduci debent illae, quae nunc a Grammaticis approbantur. Aliae vero virtutes orationis, nempe ornatu et congruitas ad Rhetoricam spectant; et ideo hucusque egimus de ornatu, nempe de tropis, et

et figuris, quibus ornatur oratio; modo autem de
orationis congruitate tractabimus.

Congruitas itaque orationis consistit in tribus, praeque potissime, nempe in ordine, iunctura, et numero. Ordo autem observari debet tam in verbis singulis, quam in sententiis: In verbis singulis observabitur ordo, si dictio, quae majorem significationem habet, ponatur post dictionem, quae minus significat, et hoc intelligitur si fiat gradatio per ascensum, seu per augmentum, ut videre est in illo Ciceronis in Verrem: Non furem, sed raptorem, non raptorem, sed sacrilegum, non sacrilegum, sed hostem Sacrorum. Idem etiam ordo observari debet in sententiis, ut scilicet sententia fortior post minus fortem collocetur, ut videre est in illo Ciceronis oratione proxime citata: Facinus est vinciri civem Romanum, sed ut verberari, prope parricidium necari, quid dicam in crucem tolli?

Si autem

Si autē in oratione fiat gradatio per descensu²
seu decrementū, contrario ordine procedendū
est tū in dictionibz singulis, quā in sentē-
tijs, ita ut dicitio vel sententia, quae mino-
significat, adjiciatur post illam quae major
habet significatione, ut videre est in
hoc exemplo: Paulus, nec Theologus, nec
Philosophus, nec Logicus, nec Rhetor, nec
Grammaticus est.

Si autē nulla fiat gradatio,
tunc in oratione naturalis ordo observari
debet, ita ut ea, quae digniora sunt, praepo-
nantur, et ea quae minus digna sunt postpo-
nantur. Unde dicere debemus: Caelum et
terras, vivos et feminas, ducem et mili-
tes, Regem et Principes. Si vera con-
currunt plures res, quarum una natura-
liter nascitur, seu emanat ab alio, tunc
illa à qua procedit alia, primo loco po-
nenda est, quare dignior non sit; ut quia
flores

^{ut quia}
flores generant fructus, debemus dicere: Flores
et fructus, licet fructus digniores sint absolute
ipsi floribus. Itac vero, quae diximus de
ordine naturali ab Oratore quidem observa-
ri debent; sed Poetae licentiam habent per-
vertendi ordinem naturalem, quia medi-
tationis ex necessitate metri observari non
potest.

Iunctura conjicit in conjunctione
verborum, seu dictionum, ita pulchra ut au-
dientibus aures minime offendant. Circa quod
ut optime admonet Cullig. De Oratore,
curare debemus, ut verborum conjunctio non
reddat orationem asperam, neque hiulcam.
+ Aspera faciunt oratione fausta litterae, R.
X. J. Z. si nimis frequententur, ut vi-
dere est in hac oratione: Exercitij Arte-
xerxij Regij Xantum remeabant. Itac
in re videtur peccasse, sed de indybria Ovi-
dii lib. 1. De arte amandi, dum dixit:

Arte

* Arte citæ, veloque rate, remoque reguntur. 41
Hiulcam faciunt oratione striminy frequē:
tentur vocales illa, qua aperto ore pronū:
triantur ut, O, A. V. ut videre est in se:
quentibz dictionibz: Doctorem, bonorum,
Honorem, Opto. Maxime autē suave, alia
duæ vocales, nempe, E. I. Vasta etiā sit
sive hiulca oratio, quando post unā dic:
tionē sequitur alia, cujus prima syllaba
eadē est cō ultima dictionis precedentis:
ut ille Latatur turbine. Monosyllaba
dictiones, si simul plures ponantur, male
conjunguntur, et orationem retardant, ut
videre est in hoc exemplo: Hac in re Rex nō
est Dux, et Dux non est Rex. Propterea
monosyllaba dictiones ita collocari de:
bent, ut inter ipsas mediæ dicitio aliqua
disyllaba, vel polysyllaba.

+ Insuper iuxta ora:
tionis seriem eligi debent verba, et dic:
tionis

riones quæ ad illud magis conducunt. Et ideo
si oratio debet esse velocis, eligi debent dictio-
nes breves. Sic Virg. *Aneid.* 8. ~~utitur~~ ad
describendum equi velocitatem, usus est plu-
ribus dactilibus in hoc metro.

* Quadrupedante putè sonitu quatit ungula caput
Si autè oratio debet esse tarda, tunc utemur
Conditionibus longis, quæ tardiorè habent pro-
nuntiationè, quæ propter idè Virgilius
Aneid. 2. ut describeret gravitatem Regis
Latini usus est pluribus Spondeis in me-
tro sequenti.

* Olli sedato respondet corde Latinus.

Numero ad congruitatem orationis condu-
cens præcipue requiritur aptam dispo-
sitionem seu distributionem orationis in suas
partes, quæ quidem sunt tres nempe, in-
ciyum, colon, et periodus. Incium, si-
ve coma notari debet per quamdam
virgulam, seu lineolam, et ponitur ad
dij =

42
Distinguedas inter se dictiones, ut oratio
confusa non sit, et interdum habet tantū
vim, ut eij mutatio omnē ~~sententia~~ sen-
sum ^{orationis} immutare valeat, ut videre est in
hoc exemplo: Ibi, redibis, non morieris
in bello. Vbi si ultimū incijum transpo-
natur post particula non, tunc contrariū
sensum faciet; ponitur autē incijum re-
gulariter ante conjunctiones, et inter ver-
ba si plura sunt, vel etiam inter nomi-
na substantiva: Vbi autē ponitur in-
cijum, oratio nondū perfecta est, nec fa-
cit sensū completum.

Colon, quod latine dicitur mem-
brum est pars orationis, quae quidē per-
fectum sensū habet, sed tamen adhuc or-
dinatur ad aliud, et solet significari per
duo puncta, unū supra aliud hoc mo-
do: ; vel per comam et punctum su-
pra positum sic ; Ut videre est in se-
quenti

quenti exemplo: Qui literarum studio vacant,
magnos scientiarum thesauros recondant;
qui vera literarum studia negligunt exer-
citia negligunt, in sua stultitia perma-
nent.

+ Requiritur etiam ad orationis numerum
consonantia quaedam, et harmonia in perio-
dis, quae aures demulcet, et suaviter delectat; Con-
sistat autem huiusmodi harmonia in quantitate syl-
labarum, vel dictionum, non eo rigore, quo examina-
tura Poesi, quia oratio soluta, quantum fieri po-
test, debet recedere a poematis similitudine, et
ideo solum sufficiet observare ea quae sequuntur.

Primo quidem
in principio, et in medio periodi est habenda tunc
tunc cura circa quantitate dictionum vel syllabarum,
sed satis erit, si observentur ea, quae supra
diximus de iunctura et ordine: extrema au-
tem periodi, quoniam in illis aures coquiescent
accubatione postulant diligentia, quae in
ultimis

W
Ultimij dictionibz et Syllabij servanda est;
pro quo animadvertere oportet, quod perio-
dus optime finiatur dictione post syllaba,
quae longa sit, seu habeat accentum in pe-
nultima, et melior erit, si dicitio ultima
periodi est verbum aliquod habens sex vel
quinq; Syllabas cum accentu in penultima.
Nam dicitio monosyllaba, vel dissyllaba in
fine periodi omnem ei, seu fere omnem
consonantiam aufert.

Caput ultimum de

tribus generibus dicendi.

Non semper uno et eodē ^{tenore} tempore preter-
fluit oratio, sed modo grandior ac ve-
luti inflatior est, modo autē similior hu-
milior: inde fit ut ex gravissimorum aucto-
rum sententia tria dicendi genera consti-
tuantur: Unde demissum, quod etiā acu-
tum, tenue, et subtile appellatur. Alteru
hunc

huius contrarium, quod grande vehementer,
grave, et copiose vocatur. Tertium tandem
inter duo supra dicta est medium et ideo
mediocriter dicitur suave et temperatum.
Primum dicendi genus nempe submissum et
humile congruit conscribendis epistolis
familiaribus, mutui amicorum colloquiis, ac
etiam disputationibus, et in hoc genere dicendi
forma orationis debet esse libera, et pa-
rum curans de numerositate. Hic etiam
pratermittenda est nimia diligentia de
iunctura verborum, et omnis insignis
ornatus removendus est; ponentur tamen
crebra, et acuta sententia, et figuris tam
sententiis quam verborum raro et parce
in hoc dicendi genere uti debemus.

Genus dicendi mediocre
seu temperatum congruentius ad docen-
dum, et ad ^{nonnondum} ornandas, seu conscribendas
historias, vel res gestas Sanctorum vel
virosum

44
vivorū illū hybridū; et in hoc genere dicendi uti
possumus, et debemus eo orationis ornatu, ut
Hypocritarū, tropis et figuris, in quibus plus delectationis
quam roboris invenitur, quales
sunt gradatio, Hypotyposis, similitudo, cō-
paratio etc.

3° dicendi genus quod grave et
sublime dicitur pertinet ad assumptus
graves, et ad vehementiores conciones, et
hujusmodi generis dicendi postulat for-
tiores figuras, nempe Emphases, Exclam-
mationes, Periphrases, Permissives,
reprehensiones, Amplificationes, et
alia similia.

Præterea, cum tria sint orationis
munera, scilicet docere, delectare, et mo-
vere, humile dicendi genus ad docendum
pertinet, mediocre ad delectandum; gra-
ve tandem ad movendum conducit: in va-
riis etiam causis varia debet esse dicendi
ratio

oratio; dum enim & rebus parvis loquimur,
humili stylo utemur. si de magnis, gravi;
ac tandem si de mediocribus, temperatū dicē.

Qui genus usurpabimus.

Insuper eadem oratio saepe stylū
mutat, et assumit in confirmando, humilē
in narrando temperatū, et gravem in
movendo: ac magna eloquentia est sty-
lum variare, et suo quoque loco eū stylum
qui requiritur adhibere: propterea Orator
cum parat concionem, eamque memoria comen-
dat, repetit sead, et diligenter attendat in qua
orationis parte uti debeat stylo humili, ubi tem-
perato; et tandem ubi stylum ^{verū} ~~gravem~~ debeat
usurpare; ~~et~~ hac enim exercitatione praevia
postea in evulganda concione facillimè pronun-
tiationis regulas exercebit. Sed tamen hoc tan-
dem animadverti oportet, quod non semper uno
eodemque stylo utatur. Sed etiam mediocri ^{ad} ^a ~~ad~~
gravem ^{verū} aliquando transire debet; et aliquando
e contra

e contra a grandi ad mediocrem oportet redire:
 Si enim Orator semper uno eodemque tenore proce-
 det, fastidium in animi audientis pareret, aut
 vice versa ipsamet styli variatio ingerit delecta-
 tionem. Et haec dicta sunt Satij de toto primo li-
 bro Rhetorica.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter. The text is mirrored across the page, suggesting bleed-through from the reverse side. The ink is dark and the paper is aged and yellowed.

h^b

17

Libro de Cuenta
1751

Liber 2. de Inventione.

Prima inter partes Rhetorica numeratur
Inventio; quia prima oratorij cura est quaerere, et invenire rationes, sive argumenta quibus suis intentum probare possit, et auditores persuadendo movere, ut ipsi assentiantur; Unde inventio nihil aliud est, quam excogitatio rerum verarum, vel vere similium, quae ad quaestione probanda conducere possunt, simulque ad movendum auditores, ut ipsi Oratori fidem praebant: Quae tunc autem probatur argumentis, et argumentatione, et auditores moventur per amplificationem: Unde de his tribus modis tractandum est. Et ideo sit. Cap. 1. De argumentatione, et amplificatione.

Cap. 1. de argumento

argumentatione et amplificatione

Argumentum dicitur ratio illa, qua probare possumus id quod intendimus. Vg. volo probare nunc diem esse, et ad hoc uter hac ratione

tione

tione: Nunc sol ortus est: igitur dies est. Ar-
gumentatio est explicatio argumenti, seu
modus quo argumentum disponi debet. Et
ideo pertinet ad 2^{am} Rhetorica partem, quae
est dispositio. Amplificatio est confirmatio
seu corroboratio argumenti, quae auditorum
animos movet, ad hoc ut oratori fidem pro-
beant. Cum autem argumentatio, ut diximus,
pertineat ad dispositionem, ideo de illa age-
mus in libro sequenti, qui totus erit de di-
positione; in presenti autem de argu-
mentis et amplificatione tractabimus.

Argumentorum duo sunt ge-
nera; quaedam enim vocantur injita seu pro-
pinqua, et alia dicuntur argumenta assump-
ta seu remota. Injita seu propinqua ar-
gumenta illa sunt, quae injunt seu repe-
riuntur in ipsa re de qua agimus; Re-
mota vero seu assumpta illa sunt quae non
reperiuntur in ipsa re, de qua est sermo;
Sed

49

sed ab aliquo extrinseco assumuntur: V. g. vo-
lo probare, quod Sol est luminare majus in-
ter omnia Sydera, et ad hoc probandum
utor hac ratione: Sol majorem replenda-
rem habet, quam reliqua Sydera: igitur Sol
est luminare majus. Itac ratio est argumē-
tum inquit, seu propinquum, quia hoc quod
est habere majorem splendorem, in ipso sole
reperitur: Si autē utar. hac alia ratione:
Sacra Scriptura affirmat, quod Sol est lu-
minare majus: igitur ita est. ~~Itinym~~
Itinymodi argumentum est remotum seu
assumptum, quia non desumitur ab ipso
sole, vel ab eo quod Sol habet in se, sed
ab alio extrinseco, scilicet a testimonio
Sacra Scriptura. Loca autem argumen-
torum, quos Aristoteles appellat thopicos,
quia ab ipsis possunt deduci argumenta
sex decim sunt, de quibus sigillatim, et suo ordi-
ne tractabimus, et enodabimus. Et ita sit.

Cap. 2.

Cap. 2. de definitione

et notatione.

Primus locus thopicus ex quo deduci possunt
argumenta est definitio, quæ quidem est ora-
tio explicans quid sit res, seu naturam rei
et essentia. V. g. hæc oratio: ars dicendi est
definitio Rhetoricæ, quia explicat quid
sit Rhetorica, eius naturam et essentia
explicando: Ad hoc autem ut fiat definitio
aliquid rei due requiruntur partes,
scilicet genus et differentia: Genus est id per
quod res definita convenit cum aliis, et dif-
ferentia est id per quod res definita dif-
fert ab aliis. Unde genus est ratio illa
communis, quæ non solum convenit rei
definitæ, sed etiam aliis. V. g. in definitione
Rhetoricæ. ars est genus, quia non so-
lum convenit Rhetoricæ, sed etiam aliis ar-
tibus. Differentia vero est ratio propria rei
definitæ.

Definite, que nullo modo convenit alijs (Vg:
li dicendi est differentia Rhetorice, quia So-
lum ipsi convenit, et non alijs: sola enim
Rhetorica docet dicere.

Oratores autem et Poete ali-
quando definiunt rem per metaphoram seu
translationem, quos licet imitari: et sic po-
test definiiri adolescentia Etatis flos Senec-
ty occanyrite Somny, imago morty. Avo-
ritia Ority in explicabilij pecunie. Similiter
potest qualibet rem per metaphoram defi-
niri qui modus definiendi pulcherimus est
et Poety et oratoribz maxime accomodatus.
Hic locus a definitione omnibz rebus et cau-
sij convenire potest, et ab illo quam plurima
possunt deduci argumenta Vg: ex definiti-
tione Rhetorice hec possumus argumento
formare: Rhetorica est ars dicendi igitur
ille qui dicere nequit, Rhetoricam non
habet. vel e contra igitur Thomas qui
optime dicere novit Rhetorica potest vel

etia

Etiam Rhetorica est ars dicendi ille au-
tem qui artem dicendi non habet non
est perfecte Doctus: igitur non est per-
fecte doctus ille qui caret Rhetorica hec
et alia similia argumenta ex qualibet de-
finitione Eligi possunt

Secundum argumen-
torum locum est notatio seu Etimologia que
latine dicitur explicatio nominum vel
dictionum quia explicat dictionem demon-
strando originem a qua derivantur Ue: hec vox
piscina derivatur a piscibus et a verbo
no, na, nare, quia in illa Notant pisces.
Cicero autem Etimologiam vocat notati-
onem quia notam facit rem dum eius
nomen explicat ut patet in exemplo ad-
ducto de piscina ex hoc loco plura etiam
de dyssi possunt argumenta in hunc modum
Piscina dicitur

51
Dicitur a piscibus et a verbo no, na, nare,
quia in illa natant pisces: igitur lacus ille
in quo pisces non natant, non piscina est,
et e contra: igitur lacus ille in quo ~~natant~~
pisces, piscina est. Similiter ab etimologia
cujuslibet nominis formari possunt argu-
menta.

Etimologia frequens est etiam in
Sacra Scrip^o. ut illo genej 27. v. 36. Iuxta #
vocatum est nomen eius Jacob: supplantat.
vit enim me. in altera vice Jacob enim idē
est supplantator. Et ex illo Mathi. i. v.
21. Vocabit nomen eius Iesum. Id est Salva-
torem. Ipsē enim Salvum faciet populum #
suum a peccatis eorū. Quandoq; etiam in Sa-
cra Scrip^o sunt plura nomina a Deo im-
posita, quae continent secreta mysteria, et ad
haec intelligenda necessaria est Etimologia;
et ideo haec valde ^{est} in usu apud sanctos Patres, inter
quos Civis Isidori viginti libros Etimologiarū
scripsit

scripsit, quos conglutere debetis.

Frequentissima est etiam apud
Oratores et Poetas. Sic Cicero in Verrem ali-
quando eius nomen deduxit a verro verri et
aliquando a verre. Sic etiam Ovidius lib. 4.
fayronis hoc nomen hostia ab hoste derivari
dixit hoc dyctio.

- * Victima quae dextra cecidit victrice vocatur
- * Hostibus a domitij hostia nomen habet.
- Sic etiam Poeta Christianus de diva Barbara vir-
gine et Martire loquens et ad eius nomen allu-
dens ita cecinit.
- * Barbara sum, non sum mihi sum pectore virgo,
- * Sed qui me genuit barbarus ille fuit.

Cap. 3. de coniugatis et partium distributione.

Coniugata dicuntur ea verba seu conjugata
dictiones, quae inter se connectionem habent,
et ab eodem principio derivantur. V. g. Ly
Sapient

Sapienter, sapientia, sapienter, quae omnes de-
rivantur à verbo Sapis. Doctus, Doctor, doctrina,
doctus quae omnes originè ducunt à verbo Doceo
A conjugatis etiam trahi potest argumentum hoc
modo: Sapienter est, qui scientiam habet, et sapi-
enter loquitur: igitur non est Sapienter Bartholo-
meus, qui nec sapientiam habet, nec loquitur Sapi-
enter. Vel è contra affirmando. Hic locus etiam
frequens est in Sacra Scrip^{tu}ra, ut videre est in
illo Apostoli 1° ad Corinth. cap. 14. v. 47. Primus #
homo de terra, terrenus: Secundus homo de caelo,
caelestis. Etiam in usu est apud Poetas et
Oratores. Sic Propertius lib. 2. Elegia 23°
* Libertas quoniam nulli jam restat amanti
* Liber nullus erit, si quis amare velit.
Sic etiam Cicero in Verrem: Novus Astrologus
qui non tam ratione caeli quam calati ar-
genti duceret.

Partium distributio est quartus
locus argumentandi, et fit quando totum
distribuitur

Distribuitur in suas partes, vel quando aliqua ratio communis dividitur in suas species: ut quando dicimus: Animal aliud rationale, et aliud irrationale. Potest autem distributio partium ad duo munera usus parvi. 1. scilicet ad ornatum orationis, et tunc non necesse est, quod omnes partes enumerentur. 2. de summi potest tanquam argumentis ad aliquid probandum, et in hoc casu omnes partes necessario numerari debent, quia aliter argumentum nihil valeret, ut patet in isto: Omne animal vel est bipes vel quadrupes: Serpens autem est animal, et non est bipes: igitur est quadrupes. Quod quidem argumentum nihil probat, quia non enumerat omnes partes a species animalis.

Ita vero saepe utuntur Oratores et Poetae. Sic Tullius Philippica 2. loquens de Caesare, postquam postquam stabuerat, quod homicida dicendi erat vel liberatoris Rei publicae postea sic concludit

claudit: Non igitur homicida: Sequitur et libera-
tores tuo iudicio sint: Quandoquidem tertium
nihil potest esse. Sic etiam Martialis. lib. 1.

Epigrammate 20. Contra Eliam vetulam.

* Si memini fuerant tibi quatuor ~~Eliam~~ ^{Pentys}

* Expuit una duos tussis, et una duos

* Jam secura potest totis tussive diebus

* Nihil igitur quod agat tertia tussis habet.

Cap. 4° de genere et forma.

Genus apud Dialecticos solum sumitur pro illa
ratione communi, qua convenit pluribus diver-
sae naturae, vel speciei, qualis est ratio anima-
lis respectu hominis, et bruti: At tamen apud
Oratores, et Rhetores genus dicitur omnis ratio
communis pluribus, sive sint eius de natura si-
ve diversa: Et sic quae libet ratio commu-
nis dicitur genus, et ratio particularis
contenta sub ratione communi dicitur
eius

eius forma. Unde homo est genus respectu
Petri, et Pauli; et Petrus et Paulus sunt for-
ma respectu hominis, quia sub ratione ho-
minis continentur

Usus huiusmodi loci præbet
argumentum ad validandum, vel Frustran-
dum: Si enim genus, vel ratio communis lau-
de digna est, etiam eius forma vel ratio
particularis erit digna laude. V. g. Virtus
est genus respectu fortitudinis, et temperan-
tia: et ideo quia de virtute affirmatur
quod est bona, etiam de fortitudine et tem-
perantia affirmare debemus, quod bona
sunt. Et e contra. Vitium est genus respec-
tu avaritiae, et ebrietatis; et ideo quia de
vitio dicitur, quod malum est, idem simili-
ter verificatur de ebrietate, et avaritia.

Potest etiam de sumi argu-
mentum a negatione generis ad negationem
cujuslibet forma sub ipso genere contenta.

V. g.

V.g. Non est animal: igitur non est homo, neque leo. Non est arbor: ergo non est laurus, neque platanus. Non habet virtutem Ioannes: igitur non habet iudiciam, neque temperantiam.

Ergo. Attamen a negatione cuius forma, non valet argumentum ad negationem generis.

Vnde non valet: Non est homo: igitur non est animal. Si vero negantur omnes formae, tunc optimè exit argumentum ad negationem generis, quod est ibi: Non est homo, neque brutum: igitur non est animal.

Valdet utrumque argumentum ab affirmativa cuiuslibet formae, ad affirmationem generis ipsius, ut patet in hijs exemplis. Est rosa: igitur est flos. Est leo: igitur est animal. Est prudentia: igitur est virtus.

Attamen ab affirmatione generis ad affirmationem formae sub illo contentae non valet argumentum, ut videre est in hijs sequentibus. Est flos: igitur est rosa. Est piscis: ergo est mulletus. Est virtus: ergo est iudiciam.

Ad

Ad imitatione horum argumentorum, alia
similia eligere poteris in quocumque genere
et forma: est enim huiusmodi loci fre-
quentissimus tam apud Poetas quam Orato-
res. Ex huiusmodi loco de iuribus vi il-
lus argumenti, quo Divus Paulus ostendit
se non esse inferiorem alii Apostoli, dum
ad Corinth. 11. V. 22. ^{ait} Hebraei sunt:
et ego. Israelita sunt: et ego. Semen Abra-
hae sunt: et ego. Ministri Christi sunt:
et ego. Vbi Hebraei, Israelita, Semen
Abrahae, Ministri Christi ponuntur loco
generis Et ego tanquam forma.

Cap. 5. de Similitudine.

Coine.
Similitudo est proportio proportio quaedam
seu convenientia inter res diversa essen-
tia seu natura, per quod distinguitur ab
exemplo, quod est inter res eiusdem natura.
Unde

85
Unde quando comparamus hominem cum Virgilio, vel cum Cicerone, tunc est exemplum; si vero hominem a similitem leoni, tunc erit similitudo; quia versatur inter res diverse nature, et essentia.

Potest autem similitudo dupliciter usurari. 1. quidem solum ad ornatum, et non ad aliquid probandum, et hoc modo valde frequens est apud Poetas et Oratores. Sic illud Virg. Ecloga 2^a.

* O formose puer nimium ne crede colori,

* Alba ligulyta cadunt bacina nigra

Elegantior est illa Isaya 40. v. 6. Omnia caro fenum, et omnia gloria eius quasi flos agri. Exsiccabitur est fenum, et cecidit flos.

Verbum autem Domini nostrum aet in aeternum. 2. usurpatur similitudo tanquam argumentum ad aliquid probandum; et in hoc casu constat duabus partibus; quarum 1. graece vocatur prothely, Latine propositio, cui

cui præponi solet aliqua ex hijs particulis:
ut, sicut, quemadmodum, qualiter, vel alia
ex hijs similibus. 2° part. græcè dicitur
Apodosis, latine, conclusio, cui præponitur
aliqua ex hijs particulis, ita, sic, taliter,
non aliter, vel aliqua alia huiusmodi
similis. Ut videre est in illo Elegia scii

19. v. 12. Sicut Sagitta infixa femori ca-
ny, ita verbum in corde stulti. Sic etiam
Uvidij lib. 1. trichii Elegia 4.

* Scilicet ut feruum spectatur in ignibus aurum
* Tempore sic duro est inspicienda fides.

Aliquando in argutis similitudinibus præter-
mittuntur illa particula, qua sunt notæ pro-
positionis, et conclusionis, ut videre in hoc
exemplo.

* Verba ligant homines, taurorum cornua funes
Quod facit hunc sensum: Sic verba li-
gant homines, sicut taurorum cornua
funes. Sed illa particula, sic, et sicut
præter =

56
praetermissa sunt ratione. Mebri. Cap.

Cap. 6. de dissimilitu- dine.

Dissimilitudo contraria similitudini est
improportio, seu dyconvenientia inter ali-
qua, quae sunt diversa essentia vel na-
turae. V. g. inter hominem et leonem, ut vi-
dere est in hoc exemplo: Leo inter brutum
ferocissimum hosti prostrato, et veniam pe-
tenti, parcat; Homo vero inimico suo par-
cere non vult.

Argumentum ^{à Dis-} ~~de~~ ^{Simi-} ~~de~~
litudine, frequens est apud Poetas et
oratores. Sic Catullus ad Lesbians.

- * Solex occidere et redire possunt
- * Nobis cum semel occidit brevis lux
- * Nox est perpetua una dormienda

Sic etiam illud Ilaya l. v. 3. Cogno- #
vit Bos possessorem suum, et asinus
praesepe

praesepit Domini sui: Israel autem me
non cognovit, et populus meus non in-
tellexit:

Cap. 7. de Contrariis

Contraria sunt in quadruplici genere, ne-
pe adversa, rebata, privantia, et contra-

dictio. Adversa sunt illa, quae sub eo-
dem genere continentur, sed inter se ad-

versantur. V. g. homo homo et brutum,
album et nigrum, dulce et amarum. Re-

batata sunt illa quorum unum refertur ad
aliud, et unum nequit esse sine alio. V. g.
Pater et filius, Magister et Discipulus, Dñs

et servus. Privantia sunt illa, quorum unum

dicit privationem alteri. V. g. Vidus et ca-
ecitas, vita et mors, Sanitas et infirmitas.

Privatio autem est carentia alicuius per-
fectionis in subiecto capaci talem perfec-
tionis, vel potente habere talem perfec-
tionem

57
tionem, et sic carentia viuy in ho-
mine est privatio, quia homo est capax vi-
uy. Sed carentia viuy in lapide non est pri-
vatio, sed negatio, quia lapis non potest ha-
bere viyum. Contradictoria dicuntur af-
firmatio et negatio circa eandem rem. V.g.
Publiuy Clodiy interfecit Milonem; Pu-
bliuy Clodiy non interfecit Milonem.

Contraria diversa sunt in du-
plici differentia: Quaedam sunt inter que
stantur alia intermedia. V.g. album et
nigrum. Dulce et amarum, quia inter
albedinem et nigredinem reperiuntur
alij colores medij; et inter dulcedinem
et amaritudinem inveniuntur alij sa-
pores. Alia sunt diversa, inter que nul-
lum datur medium. V.g. sanitas et in-
firmitas, sapientia et stultitia; quia
inter sanitatem et infirmitatem nihil
mediat, nec etiam inter stultitiam, et sapi-
entiam.

Si aduersa sunt i modo possunt
ab illij formari haec arguta. I ab affirma-
tione unius aduersi tione unius aduersi ad
negationem alterius est validu argutu;
vt patet in istij: Est album: igitur
non est nigrum. Est dulce: igitur non
est amarum. At vero a negatione unius
aduersi ad affirmatione alterius non va-
let argutum. Vt patet in sequentibus
exemplij: Non est album: igitur dulce.
nigrum. Non est amarum: igitur dulce.

Si vero con-
traria aduersa non habeant inter se
mediu, tunc ab affirmatione unius ad
negatione alterius valet argutum; vt pa-
tet in hij exemplij: Est infirmus: igitur
non est sanus. Non est stultus: igitur
est sapiens. = Inter contraria ve-
lata fieri potest argutum ab affirma-
tione unius ad affirmatione alterius;
et

et e contra, ut videre est in hijs exemplis:
Guilielmus est filius Joannis: igitur Jo-
annes pater est Guilielmi. Vincentius
non est discipulus Mathei: igitur Matheus
non est magister Vincentij. Sic illud Ci-
ceronis pro Marco Marcello: Ex quo
profecto intelligi potest quanta in dato
beneficio sit laus, cum in accepto tanta
sit gloria. Nam datum et acceptum
sunt velata.

In contrariis privantibus,
et contradicentibus sumitur argutum ab
affirmatione unius ad negationem alterius
et e contra. De privantibus exemplum est apud
Martianum lib. 5. Epigrammate 83.

Semper eris pauper, si pauper es Emiliane
Dantur opej nulli nunc nisi divitibus.
Vbi pauper dicit privationem divitiarum.
et argutum tale est: Emiliane tu es pauper,
et ideo semper eris pauper, quia nullus tibi
dabit

Coabit, nam nunc solum dantur opej divi-
tibus.

In contradicentibus e observandum, quod
utraq; contradictio loquatur de eodem sub-
jecto, de eodem tempore, et loco; propterea
iſta non sunt contradicentia: Petrus dor-
mit in Ecclia, Petrus non dormit in au-
ſa. Petrus nocte dormit, Petrus in die non
dormit. quia in duob; primis non ser-
vatur idem locus, et in duob; ultimis no
variatur tempus. Cap. 8. de rep.

Cap. 8. de repugnan- tibus.

Repugnantia sunt illa, qua taliter in-
ter se repugnant, quod nullo modo
simul reperiri possunt in eodem sub-
jecto. V. g. Multum ludere, et multum
studere; Servire Deo, et Diabolo;
vacare gulae, vel ebrietati, et virtuti
Sunt

59

Sunt repugnātia quia simul non pos-
sunt reperiri in eodem subiecto.

Ab affirmati-
va unius repugnantij ad negationem
alterius valet argumentum. Ex. Paulus
multum vacat ludo igitur non multum
vacat studio. tale est illud argutum quo
utitur Hieronimus Cap. 9. v. ii be qui consurgitis
mane ad ebrietatem sectandam, et
potandum usque ad vesperam ut vino
extuetis. Cithara et lyra et timpanum
et tibia, et vinum in convivij vestri
et opus. Qui non respicitis. Simili arguto
usus est Aeneas apud Virgilium lib:
i Aeneidos ad probandum quod Venus
Dea est, quamvis si simularet esse
personam humanam quia scilicet
non habebat vultum mortalem nec
vocem humanam dicens.

* O quā te memorem virgo! nāq̄. haud
tibi vultus

* Mortalij nec vox hominū sonat a Dea certū

Cap 9 de subjectis et adjunctis.

Subiecta apud Grammaticos vocantur
nomina substantiva et adiectiva, que
substantivis conjunguntur. Vg. Homo
Doctus. Subjectum est homo, et adiec-
tum est doctus: adiecta autem, vel
ut alij vocant adiuncta, sunt in
triplici differentia: quedam enim
sunt antecedentia, quedam con-
comitantia, et quedam subsequencia.

Antecedentia sunt que antecedunt
rem sicut Aurora precedit solem;
Concomitantia ipsam rem con-
comitantur sicut lux solis con-
comitantur solem; et tandem
subsequencia subsequuntur
rem vel post.

post ipsam sequuntur: Sicut nox subsequitur solij occasum.

Insuper adjuncta sunt adhuc in duplici differentia: Quaedam enim dicuntur nativa et propria, quia scilicet soli subjecto convenient, et non aliis, et sine ipsi subjecta esse non possunt potest. V.g. esse visibile respectu hominis, et esse summe calidum respectu ignis. quia visibilitas soli homini convenit, et summus calor soli igni, et etiam nequit esse homo sine visibilitate, nec ignis sine summo calore. Alia adjuncta vocantur accidentia communia, quia communia sunt ipsi subjecto, et aliis, et subjecta sine ipsi esse potest. V.g. esse calidum respectu aquae, et esse album respectu hominis. Quia esse calidum non convenit soli aquae, sed etiam aliis rebus, et esse album commune est homini, et aliis rebus,
et

et aqua potest esse sine calore, sicut etiam
homo sine albedine.

Si accidentia adjuncta
sunt propria et nativa, tunc ab affirmati-
one adjuncti, ad ~~negationem~~ ^{affirmationem} subjecti va-
let argumentum, et est contra: ut patet in hijs
exemplijs: Est visibilis. igitur homo. Est
summe calidum: igitur ignis; et est con-
tra, valet etiam negative ex utraque parte.
V.g. non est visibilis: igitur neque homo
non est summe calidum. igitur neque
ignis. et est contra.

Adjuncta accidentia sive
communia nullam vim vel fere nullam
habent ad argumentum; Non enim valet:
Est homo. igitur albus, neque est contra: Deser-
vunt autem hujusmodi adjuncta ad ora-
tionis ornatum, et splendorem, maxime
ad describendum, vel depingendum subjectum.
Sic Virg. *Aeneid.* 1. *depingit Oceanum*
venere

Venerem, tanquam Virgine ~~espartana~~ ~~espartana~~ ~~espartana~~
venationi vacantem. Sic etiam Martialis
lib. 12. Epigrammate 54. descripsit, seu de-
pingit Zoilum in hunc modum dicens:

* Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine ~~pycy~~.

* Rem magnam prestat Zoile si bonus es.

Similiter etiam ~~cap. 29.~~ describitur equus
ad bellum procedens his verbis: ~~Job. cap.~~

~~39. v. 24.~~ Terram ungula fodit, exul- #

tat audacter eq. Job. 39. v. 24. Et v.

28. dicitur: Vbi audierit buccina dicit, #

vak. prout odoratur bellum

Cap. 10. de causis.

Causa dicitur id quod aliam rem produ-
cit, vel illi dat esse. V. g. Pater est causa
filij, quia illum producit, eique dat esse.

Quatuor autem sunt genera causarum, scilicet
causa efficiens, causa materialis, causa
formalis, et causa finalis.

Causa

Causa efficiens est illa à qua res fit,
vel producitur: V.g. Deus est causa efficiens
omnium rerum, quia omnes fiunt
à Deo. Architectus est causa efficiens do-
mus, quia domus fit ab Architecto. Cau-
sa materialis dicitur illud omne ex quo
res fit, vel componitur. V.g. Lapidus, et
ligna sunt causa materialis domus, quia
ex illis fit, seu componitur domus. Cau-
sa formalis dicitur illa per quam res
dicitur talis in se, et differt ab aliis. V.g.
anima rationalis est causa formalis ho-
minis, quia homo in se est talis per ani-
mam rationalem, et per illam differt
ab aliis. Causa finalis est illud propter
quod res fit, vel producitur, et ad quod
ordinatur. V.g. Navigatio est causa fi-
nalis navis, quia est id propter quod na-
vis producitur, et ad quod ordinatur.

Deinde causa efficiens
dividitur

62
Dividitur in absolutam, adjuvantem, pro-
creantem, et conservantem. Causa absolu-
ta dicitur illa, quæ per se sola producit
effectum, et non indiget adjuutorio alterius.
V. g. ignis est causa absoluta caloris, et sol
est causa absoluta diei, quia ignis per se
solus, et absq[ue] adjuutorio alterius producit
calorem, et similiter sol producit diem.

Causa adjuvans dicitur illa, quæ per se
sola ~~non~~ requirit producere effectum; adju-
vat tamen ad illum producendum. V. g. Mal-
leus et alia instrumenta, quib[us] quilibet ar-
tífex producit suum opus, et etiam famuli
qui in tali opere ipsum artificem ad-
juvant. Causa procreans est illa quæ pri-
mo producit effectum, seu illi dat pri-
mum esse: Nam procreare idem est
ac primo creare. V. g. Pater est causa
procreans filium, et arbor est causa procre-
ans fructum, quia pater dat primum
esse.

esse filio, et arbor etiam dat primum esse fructui.
Causa conservans dicitur illa, qua conser-
vat rem in suo esse, quod antea jam habe-
bat. V. g. Cibus est causa conservans homi-
nem, quia conservat eius vitam, quod an-
tea homo jam habebat.

Postremo ex causis effici-
cientibus, quadam necessariae sunt, et qua-
dam liberae. Causa necessaria dicitur illa
qua posita necessario et infallibiliter po-
nitur effectus. V. g. Sol est causa necessaria
diei, et ignis est causa necessaria caloris,
quia posito Sole, necessario ponitur dies,
et posito igne, necessario ponitur calor.

Causa libera est illa, qua posita, non po-
nitur necessario effectus, sed potest poni,
vel non poni. V. g. homo est causa libera
deambulationis, quia posito homine, non
ponitur necessario deambulatio, sed potest
deambulare, vel non deambulare, si velit.

Si causa efficiens necessaria est,
tunc à positione cause ad positionem effectus,
valet argumentum, non autem valet, si causa est
libera. V. g. bene valet: Datur ignis: igitur
datur calor. Datur sol: igitur datur dies.
Non autem valet: Datur homo: igitur de-
ambulat. quia homo, ut diximus est causa
libera deambulationis.

Quando effectus solus provenire po-
test ab una causa, tunc à positione effectus
ad positionem cause valet argumentum: V. g.
quia dies provenit à sole, et non ab alio,
et diarsus, quia solum provenit ab ho-
mine, et non ab alio; ideo bene valet

argumentum: Datur dies: igitur datur sol. Dy-
currit: igitur est homo. Si vero effectus pro-
venire possit a pluribus causis, tunc à po-
sitione effectus non valet argumentum ad po-
sitionem cause unius determinate: V. g.
quia calor provenire potest à pluribus
causis.

causis, scilicet ab igne, et a sole, a motu eius
ideo non valet argumentum. Datur calor: igitur
datur ignis.

Valet etiam causa ad lau-
dandum, et vituperandum; Quando autem
oritur ab optimis causis solet esse optimus,
et est contra, quod procedit a pessimis cau-
sis, solet esse pessimus, iuxta illud:

* Derivata solent ritibus servare parentum.
Ideo sanctus Lucas laudat Praecursorem bap-
tistam, quia ortus fuit ex parentibus no-
bilibus, et iudicis; Et est contra Cicero vitupe-
rat Marcum Antonium Philippicis 2°
quia ex patre improbo, et vitioso natus
fuerat.

Causa finalis etiam deservit ad pro-
bandam bonitatem vel malitiam ef-
fectus: Illud enim quod fit propter bo-
num finem, bonum est; et est contra, illud quod
fit propter malum finem, malum est.

• Et

Et ideo ille qui addit Sacrum ob furtivum,
male agit, quia habet malum finem. Qui
vero addit sacrum propter Ecclesie precep-
tum implendum, bene operatur, quia bo-
num finem habet: Unde ex causa finali
laudare possumus, vel vituperare effectus.

Causa materialis
etiam conducit ad laudem, vel vituperium
effectus: Si enim materia ex qua res fit est
pretiosa et optima, tunc etiam res facta
ex tali materia, pretiosa erit et op-
tima; Si vero materia sit vilis, et parvi
momenti, talis etiam res erit ex illa fac-
ta. Unde Ovid. lib. 2. Metamorphoseos
Soli palatium laudat ratione materiae sic:

- * Regia soli erat sublimibus alta columnis
- * Clara micante auro flammisq; mirantibus arboribus
- * Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat
- * Argenti bifores radiabant lumine valvae.

A quatuor causis laudare
possumus

laudare
possumus vel vituperari eundem numero effectum
V.g. hominem possumus, 1° a causa efficiente, quia
immediate a Deo creatus fuit. 2° a causa ma-
teriali, quia constat corpore melius disposito
quàm alia animalia. 3° a forma, quia ha-
bet formam nobiliorē, nempe animam rationa-
lem. 4° tandē a fine, quia alia animalia, et
omnes res corporeae factae sunt ob hominem;
homo autem propter Deum, et beatitudinem
consequendam.

Attamen causa formalis præ-
cipuè obtinet locum tam ad probandum effec-
tum, quàm ad illum laudandum, vel vituperandum.
Cum; posita enim causa, necessario ponitur
effectus, et ablata, auferitur; V.g. habet formam homini; igitur est homo. Et e contra;
Caret forma homini; ergo non est homo.

Cap. II. de effectis.

Effecta, seu effectus dicuntur illa, quae a
causis

causis producuntur, et ideo alio nomine vocantur eventus, sive eventa, quia veniunt à causis. V.g. calor est effectus ignis, quia ab igne provenit, et causatur. Et ideo tot sunt effecta, quot sunt genera causarum, scilicet effectus causae efficientis, causae materialis, formalis, et finalis.

Modus arguendi per effecta frequentior est, et efficacior est quando ex remotione effectus, removetur etiam causa. V.g. Non datur calor. igitur non datur quod sit causa caloris. Non est dignus poena. igitur non commisit culpam, quia poena oritur ex culpa.

Ad laudem etiam et vituperium causa plurimum deservit effecta: Si enim bona sunt, laudamus causam, et si mala sint eam vituperamus: Quia propter illi qui inveniunt artes utiles, laudari solent. Ut subal
quia

quia invenit artem pastoritiam, Tubal
quia invenit musicam, Tubal cair
quia invenit artem fabrilem, et Enos
quia invenit primū modū offerendi Sa-
crificia, et orandi Deum. Et contra vero,
eos vituperamus homines, qui artes ^{vel} res
perniciosas invenerunt. V. g. Noe vel
Bacchus, eo quod invenit vinum quo ho-
mines inebriantur, et Circe
quia invenit maleficia, et venena.

Cap. 12. de Comparatis.

Comparata fiunt cum dua res inter se
comparantur, et est triplex comparatio-
nis gradus, nempe à minori ad majus,
à majori ad minus, et à pari ad par.

Comparatio à minori
ad majus fit quando probare intendimus
quod illud, quod in re minori valet, va-
let etiā in majori, quale est illud argu-
mentum

6
menti Christi Domini Math. 6. v. 30. Si enim #
granum agri, quod hodie est, et cras in clibas
num mittitur, Deus sic vestri quanto magis
vos modica fidei? Sic etiam illud Joannij
3. v. 12. Si terrena dixi vobis, et non credis #
his: quomodo si dixero vobis celestia crede-
ris? Hinc etiam illud Horatij, Libro 1.
epistola 2^a ad Selliū.

* Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones

* Ut te ipsū serves, non expergicere?

Secundū modū comparationis est e
contra, nempe a majori ad minū, cū sci-
licet probamus quod illud, quod valet in
re majori, multo magis etiam debet valere
in minori. Tale est illud Christi Domini.

Joannij 13. v. 14. Si ego lavi pedes vestros, #
Domine et Magister: et vos debetis alter al-
terius lavare pedes. Sic etiam illud Te-
rentij: Si parentem non fert suum,
neminem feret.

Comparatio

Comparatio à pari ad par fit, quando
 volumus probare, quod illud, quod valet in uno,
 valet etiam in alio pari. Sic Divus Paulus
 ad Romanos 6. v. 19. loquens cū gentilibus
 ad Christi fidem conversis dixit: Sicut enim
 # exhibuistis membra vestra servire immu-
nditiae et iniquitati ad iniquitatem: ita nunc
exhibete membra vestra servire iustitiae
ad sanctificationem. Sic etiam Martialis
 lib. 2. Epigrammate 18. in Maximum
 probat sic esse parem, a paribus effectibus
 hoc modo:

- * Capto tuā pudet heu? sed capto Maxime scenā
  - * Tu captus alius, jam sumus ergo parei
  - * Sum comes ipse tuus, tumidus ante ambulo Regē
  - * Tu comes alterius; jam sumus ergo parei
  - * Mane salutatus venio, tu dixeris ipse
  - * Ante salutatus; jam sumus ergo parei eius
- Fit etiam huiusmodi comparatio quando nu-
 merus cū alio numero equiparatur. Sic
 illud

illud Ovidij lib. 4. tristiu Elegia 2.

- 61
- * Littora quot conchas, quot amena Rosaria flore
  - * Quotve Soporipheru grana papaver habet.
  - * Sylva ferax quot ~~Monti~~ quot piscibus unda natantur
  - * Quot teneris pennas aera pulsat avij,
  - * Tot praemox adversis, qua sint comprehendere coner,
  - * Iticcaree numerum dicere conerque.

Ad comparatione pertinet etiam parabola,
qua est aliquod fictu exemplum quod pro-
ponitur ad probandum vel docendu aliquid
veritatem. Sic Divus Paulus ad Romanos 9.
~~utitur~~ utitur parabola figuli ad proban-
dum quod Deus nemini facit injuriam,
quod vix ei debeat gloria: Si etiam figulus
ex eadem massa habet potestatem facien-
di quaedam vasa in honorem, et quaedam in con-
tumelia. Sic etiam Deus respectu hominum.
Frequentissimam
est parabolaru usum in sacra scriptura.
Sic parabola filij prodigi ad probandam
divinam

Divinā clementiā. Parabola de decem virgi-
nibus probat quod semper debemus vigilare, et
similiter de pluribus aliis, quae passim pro-
ponebat Christus: Nam ut dicitur Math.
13. v. 34. Haec omnia locutus est Jesus in
parabolis ad turbas, et sine parabolis non lo-
quebatur eis.

Huc etiā pertinet apologus, sive fabu-
la in qua ~~introducitur~~ introducuntur res
inanimata vel ratione carentes loquentes
inter se, cujus finis est docere aliquid ad
morem pertinens. Sic Judic. 9. v. 8. et sequen-
tibus introducuntur arbores inter se collo-
quentes, ut eligerent sibi Regem. Simili-
ter etiā Apostolus 1^a ad Corinthios 12.
v. 14. et sequentibus introducit humani cor-
poris membra inter se colloquentia ad pro-
bandam mutuam charitatem, quā inter se om-
nes ~~Christi~~ Christi fideles habere debent.
Satis etiā sunt omnes fabulae Aesopi.
Postremo

68

Posremo ad comparatione redu-
citur argutum ab impossibili quo probatur
quod aliquid non eveniet, priusquam con-
tingat aliqua res ~~impossibilis~~ omnino im-
possibilis. Tale est illud Christi Domini Mat-
thaei 5. v. 19: Donec transeat calix et terra,
jota unum, aut unus apex non preteribit
a lege, donec omnia fiant. Sic etiam illud
Virgilij Ecloga 1.

- * Ante leves ergo pascentur in Aethera cervi
- * Et freta destituent nudos in litore pisces
- * Ante seleratis arborum sinibus exul.
- * Quia nostro illis labatur pectore vultus.

Cap. Vltimum de ar- gumentis assumptis.

Arguta, ut diximus sunt in duplici diffe-
rentia, quaedam scilicet in situ, et alia
assumpta, seu extranea: Illa deumuntur
ex loci topici, quos hactenus explicavimus,

Itac

Hæc vero extrinseca assumuntur, nempe ab
auctoritate et testimonio aliorum: et hujusmo-
di arguta maxime in usu sunt Sacry Ora-
toribus: Ut autem sciatur unde assume-
re debeat hæc arguta

Advertendum est 1° quod
testimoniū est duplex, nempe divinum et
humanum. Divinū testimoniū est infalli-
bile, quia innititur auctoritati Dei, qui
nec falli nec fallere potest, et ideo in-
ter arguta assumpta, illa quæ ex sacra
scriptura deprompta sunt majorem vim
habent quam quælibet alia.

Deinde arguta deprompta
ex sacry concilij, vel ex decretis Pontifi-
cij ~~et~~, vel ex communi traditione Ecclesie
majorem firmitate habent, quàm quali-
bet alia humana testimonia. Post hæc
sequitur auctoritas Sanctorum Patrum, et Ec-
clesie Doctorum, quæ præponi debent
auctoritati

69
auctoritati Philosophorum, vel Oratorum
et Poetarum gentiliū. Verum quidem est.
quod testimonia istorum plurimū valent,
praecipue circa illam artem vel scienti-
am in qua floruerunt. V.g. in rebus Phi-
losophia Aristoteles, et Plato, et alij excel-
lentes Philosophi valde conducunt, et
sic de ceteris.

Deserviunt etiā ad arguta assup-
ta historia Eulegiātica, et etiam illa qua
tractant de vitis et gestis Sanctorum; illa
etiam historia, qua vulgo dicuntur pro-
phana, quia scilicet tractant de gentilibus
et eorum Divis, Sacrificiis et ritibus, ac
etiā illa qua referunt bella et facta
Regum, vel Imperatorū, vel Ducum
etiam conducere possunt ad huiusmodi
arguta. V.g. Apud Gentiles erat quaedam
Dea, qua vocabatur Pandora, id est om-
nium gratiarū Domina, quia scilicet
omnes

omnes alij Dei et Dea ei communicaverat
suam gratiam; Hac quidem hystoria fic-
ta est, sed nihilominus deservire potest
in locutione & Beatissima Virgine; hac
enim vera fuit Pandora, omni gratia ple-
na, habuit enim in se gratias omnium
Sanctorum, Sanctorum, etiam et Angelorum,
et sic Domina fuit omnium gratiarum.

Sunt etiam
alia loca ex quibus sacri oratores de pro-
mere solent arguta deumpta. Primus
locus est Dei promissio, cum scilicet Ora-
tor probat quod aliquid certo eveniet,
gloria Dei ita promittit: Si exhortari
possumus peccatorem ad spem venia conse-
quendam a Deo, utendo illius verbis, quae
Dixit Deus Isaya 1. v. 18. Si fuerint
peccata ^{vel pro} sicut coccinum, quasi nix dealba-
buntur. Vel iij alijs verbis, quae dixit
Isaya 6. v. In quacumque hora
ingemuerit

ingemuerit peccator, iniquitatu eius non recordabor amplius.

2° Locy est Dei comminatio, qua peccatoriby minatur Dei penas quibz deterri possunt peccatores, ut a culpa recedant. Talia sunt illa verba qua loquitur Deus cum peccatoriby dixit Ezechiel: Ay 32. v. Ilaya 1. v. 20. Si nolueritis, et me ad iracundia provocaveritis, gladius devorabit vos. Et illa Mathei 26. v. 52. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.

Plurima etia possunt de sumi argumenta ex oraculis Prophetarum et Sibillarum, qua licet gentiles fuerint, tamen divino lumine illustrata, multa futura praedixerunt de Christo, et Ecclesia; et ideo Sancti Patres pro Christiana religione pugnantes contra gentiles, Sibillarum testimonio utebantur. Ex omnibus hijs
Locy

loci et alij supra assignati de promere debe-
re arguta, et illa deligere qua magis con-
ducunt ad orationis intentum: Inventio
enim precipue consistit in electione eorum
qua ad orationem conducunt, qua postquam
inventi sunt, necesse est ut recte disponan-
tur, pro quo deservit secunda Rhetorica
pars, scilicet dispositio, de qua libro se-
quenti tractabimus. Et ita sit Liber 3.
De dispositione.

Liber 3. de dispositione
Dispositio secunda Rhetorica pars est
rerum inventarum in ordinem
distributio

71

Distributio: Unde eius principium in unum
est distribuere, et collocare ea, quae inven-
ta sunt iuxta debitum ordinem: Qua-
propter si in Oratore deficiat dispositio,
quamvis ea quae dicuntur bona sint, ora-
tio venustatem et pulchritudinem non
habebit: Sicut enim flores, quamvis inter
se pulcherrimi sint, tamen pulchrum
ramus non efficiunt, nisi bene inter se
disponantur. Et ideo Orator multum in-
studare debet in oratione disponenda, et
distribuenda in suas partes.

Partes autem oratio-
nis Rhetoricae quatuor sunt, scilicet: Ex-
ordium, narratio, confirmatio, et Epi-
logus. Prima pars, nempe Exordium de-
servit ad conciliandos Auditorum animos
seu ad captandam eorum attentionem. Narra-
tio, atque confirmatio de veritate ad
probationem causae. Et tandem Epilogus
ad

ad moven^{du} ~~aud~~ auditores ad hoc ut credant
ea quae probata sunt, quae propter
h^{is} partib^{us} sigillatim tractabim^{us}, et ita sic

Cap. I. de Exordio.

Exordium prima Rhetorica orationi
pars Auditorum animos disponit, eosq^{ue}
reddit attentos ad ea, quae postmodum
dicenda sunt, quod quidem Auctor conje-
quetur, si reddat Auditores benevolos,
dociles, et attentos. Primo eos reddet be-
nevolos, si exorditur eos laudando, vel
proponendo eis quod intendit orare prop-
ter eorum utilitatem, et benevolentiam.

Exempla peti possunt ex Cicerone, qui
regulariter suae orationis incipit lau-
dando Patres Conscriptos, vel sua bene-
volentiam, et gratitudinem erga eos
et Republicam proponendo. Sic Apos-
tolus ad Romanos et Corinthios scribens
incipit

incipit epistola commendando eorum
fidem. Et ad Philippenses, et Thesalo-
nicenses oritur epistolam a benivolentia,
et ab amore quo illos prosequer-
batur.

2° reddantur Auditores dociles,
si eos doceamus de re quae in oratione se-
quenti dicturi sumus, eam breviter ex-
plicando. V. g. si orator concione habi-
turus est de Apostolo Petro, in exordio
suo reddet Auditores dociles: Hodierna
die dicturus sum de Apostolo, qui in-
ter alios meruit principatum, cui
Christus tradidit claves regni caelorum,
et sui Vicarium constituit. Isti enim
verby docentur Auditores, et facile in-
telligunt, quod orator vult praedicare
de Apostolo Petro, et non de quolibet
alio Sancto. Etiam poterit orator doce-
re Auditores in exordia de partibus
in

in quay dividere vult suam oratione. V.g.
si concionaturus de Divo Petro dicat
Orator: Concionem meam in tres divi-
sam partes: In 1° dicam et probabo qd
Divy Petrus fuit major omnibus hominibus.
In 2° quod fuit major omnibus Angelis.
Et in 3° tandem quod fuit par aliquo
modo Christo.

Attentus erit Auditor si in
Exordio rem magnam, novam, insolitam,
vel pene incredibilem, dummodo tamen
ea res vera sit, proponimus. Sic Sapien-
tia divina cap. 16. ut redderet Auditor.
+ res attentos sic dixit: Audite me sapien-
tes, quia de rebus magnis locutura sum.
Sic etiam Demosthenes dum oraret Alhe-
ny, et Auditores minus attentos videret, in
haec verba prorrupit: Audite, audite ques-
tionem novam, quam nunquam audij-
ty, et nuper accidit. Et postea protulit
ridicula

viduam inter Dominum et servum
qui de umbra muli altercabantur. Et
hoc modo Auditorij reddidit attentos.

Cap. 2. de Exordio in Sacriy concionibz.

Cum inter Catholicos omniy orandi, seu
dicendi precipue exerceatur in Sacriy
concionibz, congruū est aliquas specialey
regulas adducere ad conficienda Exordia
in qualibet concione iuxta questione
vll materiam de qua tractandū est:
Pro quo observandum est, quod questio
seu materia de qua tractare potest Ora-
tor est quintuplex, scilicet, honestā, tur-
py, humiliy, obscura, et dubia.

Honestā causa, seu
questio est illa, quae jucunda est, et
Auditoribz grata, et eorum inclinatio-
ni conformis. V.g. questio de virtute,
jejunio

ieiunio, et oratione honesta erit respectu
hominum qui virtuti student, et quæstio de
Medicina honesta erit respectu Professorum
dictæ scientiæ: Quando ergo causa est hu-
ijusmodi non est necessarium in Exordio cap-
tare benevolentiam, quia ipsamet res, quæ
tractatur, cum iucunda sit, et placeat ipsi
Auditore, ipsa sola sufficit ad reddendos
ipsum benevolos: solum ergo procuranda
est attentio, et docilitas, si materia obs-
cura sit.

Causa humilij dicitur illa in
qua tractamus de re vili, et parvi
momenti, qualij est tractatus ille, quæ fe-
cit Ovidius de pulice, et ille de nuce, et
similij alij, et hujusmodi in hujusmodi
causij maxima procuranda est Auditoris
attentio, quod fiet si rem parvi momen-
ti ita exornemus, ut appareat magna, vel
etiam aliquam utilitatem illius Audito-
ribus

ribus proponamus: Unde Hieronymus
videtur in tractatu, quem fecit de ludo scha-
chia tale proposuit Exordium.

- * Ludimus effigie belli, simulataq; veris
- * Prælia buxo acies fictas, et ludicæ regna
- * Ut gemini inter se Reges albusq; nigerq;
- * pro laude oppositi certent bicoloribus armis.

Causa obscura dicitur.

tur quando agimus de aliqua re, quæ ab
Auditore ignoratur, quod facile & clare
cognosci non potest ab illis: et in huius-
modi causis debet Orator reddere Audi-
tore dociles, scilicet declarando et ex-
planando ea, quæ obscura sunt, ita
ut ab Auditoribus clare percipi possint:
Vitabit etiam tropos et figuras præci-
pue si Auditores sunt rudes, quia nimis
usus eorum obscuram reddit orationem.

Causa dubia est illa,
quæ partim est honesta, et partim turpis,
quando

quando scilicet continet duas partes, quarum
una placet Auditoribus, et altera displicet,
et in huiusmodi causis debet exordiri oratio
proponendo solum eam partem, qua Audi-
toribus placet. V. g. si apud avaros habendus
est sermo de eleemosina et eius premio,
tunc Orator incipiet non a difficultate
eleemosina, qua Auditoribus displicet, sed
ab eius premio, quod ipsis placet. Cap.

Cap. 3. de Narratione.

Narratio qua post Exordium sequitur
quatuor debet habere conditiones, ut opti-
ma sit. 1° quidem debet esse brevis. 2°
clara. 3° probabilis. 4° tandem suavis
seu iucunda.

Brevis erit narratio, si solum in
ea referantur illa, qua ad propositum
pertinent, relinquendo omnia alia qua
ad rem non faciunt: V. g. Orator volens
ponderare

ponderare excellentiā Angelici Doctoris
Theologorū Principij Divi Thomae Aquina-
natis, quia in eius orbe tres Luna apparu-
erunt, et in eius obitu novum Sisy, brevi-
ter debet narrare hujusmodi hystorias, pro-
ponendo solum circumstantias illas, quae ad
probandū suam intentū conducunt.

Clara erit Narratio
si in ea ^{non} eda cernentur, vel nimis frequenten-
tur tropi et figurae, sed fiat simplicibus
verbis, et veritatibus, explicando tempus, per-
sonas, locum, et alias circumstantias con-
ducunt ad hystoriam illam de qua narra-
tio tractat. V. g. Si Orator velit narra-
re prodicionem Christi a Juda, ^{factam} ut narra-
tio clara sit, explicare debet quī fuerit
Judas, nempe Apostolus, ab ipso Christo
electus, et dilectus; proponet etiam tem-
pus, in quo talem prodicionem fecit, scilicet
immediate post cenam in qua
Christus

Christi eius pedes laverat, eius suum corpus et
Sanguinem traderat; simul etiam referet mo-
cum quo Christum tradidit, videlicet osculo,
quod est signum amicitiae.

Probabilis erit narratio,
si res qua narratur vera sit, vel verosimi-
lis, etsi consentiat cum tempore, loco, personis,
vel alij circumstantij: propterea probabi-
lis non est narratio Virgilij de amoribus
Aeneae, et Didonis, quia non consentit cum
tempore; quia ut refert Divus Augustinus,
Aeneas, Didosque non vixerunt in eodem tem-
pore. Ad probationem etiam narrationis
conducit etiam auctoritas eorum, qui histo-
riam referunt: Si enim Auctor fabulo-
sus sit, ut saepe contingit in Poetis, tunc hi-
storia non redditur probabilis: Si vero Auc-
tor sit veridicus, tunc probabilis fit, qua-
vis alia videatur incredibilis, ut contin-
git in historia Samsonis, quae videbatur
fabulosa

76
fabulosa, nisi Spiritus Sanctus eam
narraret.

Lucunda est narratio si in illa
adhibeantur admirationes & res novae
et insolitas, quibus suspendantur animi Au-
ditorum, vel si referantur exitus inopina-
ti, vel si fiant descriptiones, quibus ve-
re proponantur Auditoribus, ac si eos ocu-
lis prospicerent. Etiam conducit ad sua-
vitatem narrationis Stylus elegans, sed
clarus; et super omnia gestus, et motus cor-
poris proportionari debent cum iis quae
narrantur. Cap. 4. De Propositione et

Cap. 4. de propositione et introductione.

Multoties in oratione non est necessa-
ria narratio, et tunc loco narrationis
post exordium ponitur propositio vel
introductio, in quibus servari debet ipsemet
quatuor

quatuor regule, quas supra assignavimus
de narratione.

Est autem propositio que-
dam brevis oratio, in qua proponitur Au-
ditoribus id quod intendit probare ~~Orator~~
vel confirmare Orator. V.g. si Orator in-
tendit probare, vel confirmare Angeli-
cum Magistrum inter ceteros Docto-
res Ecclesie præcellere, posito exordio,
adjungetur propositio hoc modo: Quavis
Angelicus Magister inter ceteros Eccle-
siae Doctores sit Quintus, tamen in præ-
senti oratione demonstrare conabor, quod
doctrina et sanctitate primus obtinet
locum inter omnes.

Introductio est brevis
tractatus de aliqua re, que licet directe
non conducat ad id quod intendit probare
vel confirmare Orator, sed tamen habet
cum eo magnam connexionem. V.g. si Orator
intendat

intendat probare, quod vera beatitudo hujus vi-
tæ consistit in contemptu mundi, poterit intro-
ductionem proponere, adducendo questionem
in qua inquiret quid est beatitudo, et quæ
requiruntur ad ~~beatitudinem~~ veram beatitudi-
nem, quia hujusmodi questio maxime condu-
cit ad probandum, veram beatitudinem consistere
in mundi contemptu, quod est principale in-
tentio.

Introductio desumi potest a Theji, seu
a questione indefinita, qua probata de cen-
dit orator ad questionem finitam, et postea
concludit suum intentio. V.g. Si Orator inten-
dit probare Christianos debere diligere
inimicos suos, ponet introductionem proban-
do hanc questionem indefinitam: Chri-
stiani debent facere quidquid Christus do-
cuit; qua probata postea procedet ad pro-
bandum quod Christus docuit inimicos esse
diligendos. Ex quo tandem concludit suum
intentio

intentum, scilicet, quod Christiani debent
diligere inimicos suos. Cap. 5. de conf.

Cap. 5. de Confirma- tione.

Post narrationem vel introductionem sequitur confirmatio, quae duas habet partes, nempe probationem et reprobationem. Probatio fit adducendo arguta, quibus probatur id quod intendit Orator. Reprobatio seu confutatio fit respondendo ad arguta quae objici possunt in contrarium; et in his duobus consistit praecipua vis orationis: Si enim Orator non bene probat intentum, nec reprobat arguta contraria, male persuadebit Auditoribus, ut sibi assentiantur, in quo consistit finis Rhetoricae.

Ad hoc autem ut Orator probet suum intentum, et reprobet contrarium debet prius considerare constitutionem
sive

sive statum causa, seu illud quod recipere
queritur: Nam circa quamlibet rem, tria
queri possunt. 1° an talis res sit. 2° quid
sit. 3° tandem qualis sit. Unde nascitur tri-
plex status questionis; Si enim res talis
est conditionis, quod non constet eam esse,
tunc de illa quaerere potest an sit. V. g. Ora-
tor Catholicus disputans cum haereticis ne-
gantibus purgatorium esse, totius status
questionis erit in probando an sit Purga-
torium.

Quando autem res talis est, quod jam con-
stat Auditoribus eam esse, tunc ridiculum fe-
ret quaerere an talis res sit? V. g. Si Orator
nunc quaereret an sit sol. Igitur in hoc ca-
su solum debemus inquirere, quid sit, vel
qualis sit.

Quando autem quaerimus quid sit
res? tunc dicitur status finitionis. Si que-
ritur qualis sit res? tunc dicitur; status
qualitatis

qualitatis. Dum autem quaerimus an sit
res? tunc dicitur Staty conjectura.

Posito Sta-
tu quaestioni ex illo sequitur iudicium,
in quo scilicet Orator adducit omnia
arguta, quibus confirmare potest suum in-
tentum, et dicitur iudicium, quia vij
argutij Auditorij iudicium faciunt & Sta-
tu quaestioni, iudicando quod res ita
est sicut Orator confirmaverat: V. g. Si
Staty quaestioni est, an diligendus sit
Deus super omnia, formabit Orator ju-
dicium proponendo eas rationes quibus
probare potest, quales sunt istae: Omne
bonum diligere debet: constat autem quod
Deus est summe boni: igitur super om-
nia diligendus est Deus.

Arguta autem quibus
Orator uti debet ad confirmandum suum in-
tentum debent sumi ex loci topicis
quos

quos in precedenti libro assignavimus:
Unde solum in presenti tractandum no-
bis est de dispositione ipsorum argutorum,
seu de modo quo disponi debent argu-
menta. Et ita sit. Cap. 6. de argutione

Cap. 6. de Argumenta- tione.

Argumentatio, qua est argutorum dispo-
sicio praecipue dividitur in quatuor spe-
cies, quae sunt Syllogismus, Enthymema,
Inductio, et Exemplum. Syllogismus est
argumentatio constans ex tribus partibus,
seu propositionibus, quarum prima dici-
tur major, 2^a minor, et 3^a vocatur Con-
clusio, ut patet in hoc exemplo: Omnis ho-
mo est visibilis; sed Petrus est homo. Ergo
Petrus est visibilis.

Reperiuntur etiam in Syllo-
gismo tres termini, scilicet major extremus,
minor

minus extremum, et medium verbum. Ma-
jus extremum dicitur ille terminus, qui
invenitur in propositione majori, et in
conclusioni. Minus extremum est ille ter-
minus, qui reperitur in propositione mino-
ri, et in conclusioni: Medium autem ver-
bum reperitur in majori, et in minori pro-
positione, non autem in conclusioni. Et
sic in proposito Syllogismo, Ly vijibily
est majus extremum, Ly Petrus minus
extremum, et Ly homo medium verbum.

Oratores
praeter partes Syllogismi jam assignatas
quas alias addunt, quia post majorem
propositionem, quae apud ipsos absolute
vocatur propositio subjiciunt probationem,
quae talem propositionem probant, et post
minorem propositionem, quae apud ipsos vo-
catur assumptio, collocant confirmationem
in qua rationibus confirmat ipsam assumptionem
Exemplum

80
Exemplū hujusmodi Syllogismi
clarissimum invenitur apud Ciceronem
in Oratione pro Milone, ubi propositio
seu major est: Invidiatores jure interfi-
ci posse. Probatio est: Eo quod necessi-
tatē Barbarij, ratio doctij, natura ani-
mantibz vim vi repellere persudet. Cujus
confirmatio conjicitur in hac ratione: quia
scilicet Clodij in agro Milonem una cū
uxore Lectica vechum improvisē aggressus
fuit. Postea autem sequitur conclusio
in hunc modum seu confirmatio in
hunc modum: Jure igitur Clodij in-
terfectus fuit.

Enthymema est Syllogismus decur-
tatus: nam si ex Syllogismo tollatur propositio,
vel assumptio, remanet Enthymema. V.
g. Iste est Syllogismus: Omne bonū est dili-
gendū: sed virtus est bona: ergo virtus est
diligenda. Ex quo dupliciter fieri potest
Enthymema

Enthymema. 1° relinquendo assumptione in
hunc modum: Omne bonum est diligendum: igitur
virtus est diligenda. 2° relinquendo proposi-
tionem sic: Virtus est bona. igitur virtus est dili-
genda.

Ex quo patet, quod Enthymema solum
constat ex duabus partibus, quarum 1° dicitur an-
tecedens, et altera consequens. Et post pri-
mam partem solent Oratores adijcere eam pro-
positionem eo modo quo diximus de Syllogismo:
sic fecit Apostolus ad Romanos 14. v. 10. sic
dicens: Omnes enim stabimus ante tribunal
Christi. Ecce antecedens: quod quidem probat in
hunc modum: Scriptum est enim. Vivo ego dicit
Dñs, quia mihi flectetur omne genu, atq; om-
nis lingua confitebitur Deo. Et postea ponit
conclusionem his verbis. Itaq; unusquisque nos-
trū pro se rationem reddet.

Cap. 7. de Inductione, et Ex-
emplo. Inductio

31

Inductio est argumentatio in qua ex pluri-
bus exemplis particularibus inferitur conclu-
sio universalis, vel indefinita V.g. Hercu-
les ex laboribus evasit gloriosus, Antea illi
ex laboribus, illibris, Ulysses ex labori-
bus, celebres, Laurentius et alii, martyres ex
laboribus pro Christo perpessi apud Chris-
tianos eternam gloriam sunt consecuti:
igitur ex laboribus fiunt homines gloriosi
et illibres.

Exemplum est inductio imper-
fecta, seu diminuta, quia ex uno solo ex-
emplo infertur conclusio particularis.
V.g. Deus pepercit latroni ex toto corde
veniam petenti. Igitur etiam mihi par-
cet, si ex toto corde veniam petiero. Fre-
quens est etiam inductionis, et exempli usus,
non solum apud Oratores, sed etiam
apud Poetas. Sic Ovidius lib. 4. tristibus
Elegia 3^a.

Hectora

- * Hectora qui noscet felix si Troia fuisset?
- * Publica virtutis per mala facta via.
- * Ars tua Siphis jacet, si non sit in Aegrove fluitans
- * Si valeant homines, ars tua Phebe jacet.

Cap. 8. de Dilemmate et Sorite.

Præter argumentationis species supra assignatas, alie sunt apud Oratores, quarum 1° dicitur dilemma, sive Syllogismus cornutus, quia habet duo cornua, seu duas partes, quæ utrinque feriunt Auditores: Si enim unam negent, incidunt in aliam. Tale fuit argumentum illud quo ^{ultimè} ^{lib. 3.} Regum c. 18. v. 21. ~~Da~~ Israeliticus populus urgebat:

Usquequo claudicabis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Similiter populus Christianus Orator urgere peccatorem in hunc modum: Vel credis te redditurum esse rationem Deo
vel

vel non credis? Si non credis, es haereticus;
Si credis, et male vivis, Stultus es.

Dilemma ad Syllogismum reducitur, qui implicite continet duos Syllogismos, ut patet in exemplo proxime adducto, in quo hi duo Syllogismi continentur. Primus. Qui non credit se redditurum esse rationem Deus, est haereticus. Sed tu non credis; igitur haereticus es. Alius est: Qui credit se redditurum esse rationem Deus, et male vivit, Stultus est; sed tu credis et male vivis: ergo Stultus es.

Sorites est, quae latine dici potest acervatus, seu accumulatus, quia inter se connexa accumulatur plura, ex quibus postea infertur conclusio, et communiter vocari solet, argumentatio de primo ad ultimum. Talis est illa, qua Chemy Doctes probabat, filiis suis nondum Civem esse Deum totius orbis potentissimum, quod quidem sic probabat

probabat: Europa dominatur universo
orbi, Europa Italia, Græcia Athena, Athe-
niæ Themistocles, Themistocli uxor, Uxori
filii. igitur filii dominatur universo
orbi.

Simili argumentatione vsus est Aposto-
lus ad Romanos 10. v. 14. vt probaret quod
erat necessarium vt Christus suos Apostolos
mitteret ad predicandis in hunc modum:
Quomodo invocabunt eis in quæ non audierunt?
aut crediderunt? aut quomodo credent
ei, quæ non audierunt? Quomodo autem au-
dient sine predicante? Quomodo vero pre-
dicabunt nisi mittantur? Ex quo concludit:
Ergo fides ex auditu: auditus autem per ver-
bum Christi. Clarissimè exemplum vobis
propono in hac argumentatione: In
arbore radix producit truncum, truncus
ramos, rami flores, flores fructus. Ex-
go a primo ad ultimum radix in
arbore

arbores producit fructibus. Cap. 9. 2

Cap. 9. de Epicheiremate et Collectione.

Epicheirema latine dicitur Ratiocinatio, et aliquando sumitur pro Syllogismo, multoties etiam non est Syllogismus, sed brevij quaedam sententia, quae implicite includit Syllogismum, qualis est illa Ieremiae 2. v. 19. Malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum. quibus in verbis implicite continetur hic Syllogismus: Relinquere summum bonum, est malum, et amarum est, illud quod est summe dulce, et suave est derelinquere; sed Deus est summum bonum, et summa dulcedo: igitur malum, et amarum est te reliquisse Dnm Deum tuum.

Collectio inter omnes argumentationes potissima est, quia in se omnium aliarum vim continet, et ideo

ideo Oratori maxime propria: constat autem quinque partibus, scilicet, Propositione, ratione, Confirmatione, exornatione, et Completione, vel conclusionione. Sit brevis proponendo quod probare intendimus. Propositio sit breviter proponendo, quod probare intendimus. Ratio est argumentum, quo propositione probamus. Confirmatio corroborat argumentum procedens, ipsum explicando, et novam rationem adducendo. Deinde sequitur exornatio, quae clarius manifestat occultam vim argumentorum. Ultimo tandem accidit Completio, seu conclusio, quae breviter ea quae in oratione dicta sunt complectitur, et concludit id quod in principio positum fuit.

Haec sunt praecipuae Argumentationis forma, quibus debet uti Orator in confirmanda veritate, non quidem simplici Stylo, ut Dialectici faciunt, sed perornata et polita

34
polita oratione: Cum enim orationis fi-
nis sit persuadere, et veritatem audien-
tium animis ingerere, ut hoc facilius af-
sequatur, debet ipsam veritatem troppi, et
figuris ornare: sapientius enim veritas nulla
dupplicet, et sermonis suavitate induta
placere solet.

Debet etiam servare ordinem
Orator circa dispositionem argutorum, ita
ut in principio confirmationis illud
colloquet quod efficacius est: Si enim in
principio in fine est confirmatio, Au-
ditores non convincet, sed eos dubios de
veritate reddet; et ideo debet observare
Orator commune illud axioma: Princi-
piis obsta. In fine etiam efficacissimum
argutum reponet; illa vero arguta quae
minus efficacia sunt, in medio collocabit,
sicut fieri solet in exercitu, ubi mili-
tes infirmi et minus fortes includuntur
in

in medio; fortiores autem acies et extre-
ma occupant. Cap. ult^m & Epilogo

Cap. vltimum de Epi- logo.

Epilogus latine dicitur peroratio sive
conclusio, quia totam orationem con-
cludit, cum sit vltima eius pars, et ideo
debet Orator in Epilogo omnes eloquen-
tia vires profundere, ut moveat effica-
citer Auditores, quod quidem non conse-
quetur, si oratio in fine languescat,
seu debilis sit: parum enim intere-
st bene incipere, et male finire.

Tripliciter
autem fieri potest Epilogus, ut testat-
ur Tullius lib. 4. tuysulanarum ques-
tionum, scilicet, Enumerationem, Amplifi-
cationem, et Commiserationem. Enumeratio,
que dicitur Anacephaleosis, et Reca-
pitulatio

35
pitullatio, fit breviter resumenda, seu col-
ligendo in unum omnia, quae in oratio-
ne sparsa sunt, quod duplici ex causa
fieri solet. 1° ad reficiendā memoriam.
2° ad majorem argutorum vim: Virtus
enim unita fortior; et sic arguta divi-
sim in oratione exposita, si postea in
Epilogo ordinentur, majorem efficaciam
habent ad convincendum Auditorū ani-
mos: Illud enim observandū est in enu-
meratione, quod repetantur ea quae dic-
ta sunt, non iisdem verbis, sed diversis:
Veritas enim varietas enim verborum
tedium repetitionis aufert, et Auditoribus
ingerit delectationem.

Amplificatio in Epi-
logo fit exhortando efficaciter Auditores,
eosq; impellere ad hoc ut faciant id
quod intendit Orator. V.g. Si concionem
habuit de virtute aliqua, in fine Au-
ditores

ditores hortabitur ad hoc ut virtutem il-
lam amplectentur; si vero tractavit de
vicio, eos impellet, ut recedant ab illo.
Exemplum habet in illa oratione:
In humanum prorsus, cujus epilogus est,
illius verbi: Nolite itaque nolite per
Deum immortalem in tam caeco diutius
errore involutari eius

Commissio de ser-
vit ad flectendos Auditorum animos
ad misericordiam et compassionem: Un-
de utemur ea quoties oratio tractabit de
rebus pertinentibus ad aliquod misericor-
diae opus, qualia sunt suffragia pro de-
functis, eleemosina erga pauperes, Cap-
tivorum redemptio, et similia. Simili-
ter etiam in sermone funebri, seu in exe-
quijs defunctorum.

In concionibus etiam
de aliquo Sancto vel Sancta fieri potest
Epilogus

est frequens studiu: quamvis enim me-
 moria fragilib; sit, et infirma, tamen si-
 cut ager sterilib;, labore, et cultura agri-
 cola, redditur fertilib;, sic pariter ste-
 rilib; Memoria excolendo augetur: Un-
 de qui memoria tenui praeditus est, ma-
 jori studio, et exercitatione indiget.

¶ Regula

est, quod facilib; retinem; in memoria
 ea quae videm; vel legim;, quae ea quae
 audim;, et scripta a nobis, quam ab
 aliis: quod enim manus scribit, magis
 imprimitur in memoria; qua de causa
 Rhetorica a vobis transcribendam cu-
 ravi, cu; possem libros de ea editos vo-
 bis tradere. Ad facilius etiam addicen-
 dum ante omnia curare debetis, ut in-
 telligatis ea, quae addicere vultis: Me-
 moria enim difficilib; retinet ea quae
 intellectus non intelligit: Unde videm; quod

quod qui latina lingua intelligit, facilius addicit id quod latine scriptum est, quam si scriptum esset hebraice vel graece.

3° regula est, quod facilius et firmiter retinemus in memoria ea, quae nos ipsi proprio labore et discursu composuimus, quam quae ab alijs composita accipimus. Et ratio est, quia unusquisque libentius accipit id quod suum est, quam extranea. Idcirco experientia attestatur, quod Oratores, qui conciones ab alijs elaboratas evulgant, regulariter lapsum memoriae patiuntur, quod non ita contingit in hijs, qui orationes proprio Marte elaboratas pronuntiant.

4° regula est, quod in oratione addicenda attendi debet tempus, locus, modus, et persona dicentis. Tempus maxime aptum est matutinum, quia tunc

tunc cibis decoctis est, oculi non gravan-
tur somno, et animus liber est, et quietus
ab omnibus curis, et novus habet vires
propter præcedens somnum. Idcirco
Proverbia 8. v. 27. Qui mane vigila- #
verint ad me, invenient me. Cui con-
stat hypanicum illud axioma: A quien
madruga, Dios le ayuda.

Multis etiam
juvat ante somnum cibis, aut ter attentis
legere, quæ postea matutino tempore
repetantur; nam sic facilius memoria
imprimuntur; non tamen expedit ut
post cenam nimium studium adhibea-
tur: hoc enim saluti, et memoria pluri-
mum adversatur. Quod si crastina die
oratione habiturus sis, convenit ut præ-
cedenti nocte non multas vigiles, alia
postridie languerent corporis vires, ad
agendum, dicendumque cum alacritate,
vi'

vi, et robore, et sic breviter excogitata
oratione, et semel, aut bis impetita, som-
num capere curabis.

Locus ad dicendum
magis proportionatus est locus solitarius,
nempe ab omni sociorum turba remo-
tus, et ab omni strepitu, vel tumultu, ita
ut nec quae audiuntur, nec quae viden-
tur possint studium impedire: et id cir-
co narratur de Demosthene, quod quā-
do orationem memoria commendare
volebat, e civitate exibat, locumq; ab
omni strepitu alienū eligebat.

Circa mo-
dum ad dicendi aliqua observanda sūt:
1. si oratio proluxa sit, non debemus illā
totam ex integro commendare memoria,
sed facilius est illam addicere per partes.
2. non excite dicenda est, sed voce
submissa, quia hoc modo dum pronun-
tiatur

88
tiatur id quod legimus; iterum revertitur
ad memoriam per aures, et sic fortius
imprimatur memoria, non tamen expe-
dit voce nimis alta addicere, quia cla-
mor discursum impedit, et ipsa memori-
am perturbat. 3° Non debet Orator se
alligare verbis, hoc enim puerorum, et
Grammaticorum est, et qui verbis singulis
alligantur, si deficiat unus, reliqua sta-
tim deficit oratio, ut in multis huiusmodi
~~orationibus~~ Oratoribus monstravit expe-
rientia. Dicit ergo Orator sua oratione,
seu concionem magis attendendo ad sub-
stantiam quam ad verba.

Quantum ad per-
sonam dicentis, in primis oportet quod ille
qui debet addicere, sit liber, et vacuus
ab occupationibus, perturbationibus et
curis, quia si animum habeat extra
divagantem, quamvis oculis orationem
appiciat

appicial; non ideo eam in memoria retine-
bit: Quapropter dum aliquid breviter
vultis abdicere, omnem aliam curam de-
ponite, et animum unice studio, et lectio-
ni impendite.

Alia sunt praeter haec quae
diximus praesidia, quibus naturaliter me-
moria adjuvari potest. 1. temperantia
in cibo et potu, nam nimium cibum vel po-
tuum memoriam ledunt; cibi etiam hu-
midiores, ut caseus, lacte, olea, legumina,
pices, et alia huiusmodi memoriam in-
firmam reddunt, nisi parce, et raro eis
utamur. Et contra memoriam adjuvant
cibi calidiores, et sicci, ut panis cum coctis,
carnes assae, allia, zingiber, mel, nux-
myrica, cassia, et alia huiusmodi.

Somnus
etiam memoriam conservat, dummodo
nec nimis longus, nec nimis brevis sit; ad
summum

summa autem septem, vel octo horar. dor-
 mire saty est. Et immediate post canam,
 nec dormiendum, nec studio vacandum
 est, sed ad minus per spatium dimidia
 hora deambulandis, post prandium ni-
 hil aut parum dormiendum, iuxta co-
 mune axioma: Post prandium nihil
aut parum dormire, post canam vero
nihil passus ore. Somnum etiam sus-
 cipere debemus, corpore non iure dorsum,
 sed in laty dextrum ea porrecto, aliter
 enim capiti, et memoria multu nolet.

Medicina

etia plura prescribit remedia ad au-
 gendam et corroborandam memoriam,
 sed melius et tutius est studio, et indust-
 ria memoriam juvare, quod medicina,
 quia medicamenta, quae ad hoc af-
 ferantur, quamvis memoriam augeant,
 tamen regulariter vitam minuunt,
 et.

et aliquem ex corporeis sensibus totaliter
adimunt, ut mihi experientia constat:
Unde vobis consulo, ut omnes huius reme-
diorum, quae magis, ~~quae magis~~ Pharmacopola,
quam oratorum, iuge studiumque
continuum amplectamini: Hoc enim
est precipuum, et securus medicamentum
ad memoriam adjuvandum.

Cap. vltimū de memo- ria artificiali.

In precedenti capite egimus de remediis
quibus augeri potest memoria naturalis,
nunc autem tractandum restat de arti-
ficiali memoria, et de modo quo acquiri
debeat. Primum quo advertendum est iux-
ta ea quae supra diximus, quod firmius
imprimatur memoria id quod oculis
cernimus, quā id quod auribus percipimus,
ut docuit Horatius in Arte Poetica
hij

hijs verbis: *quod dicitur in 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.*

* Signis irritant animos demissa per aures
* Quae quae sunt oculis subjecta fidelibus, utro.
Unde memoria artificialis acquiri de-
bet per ea quae videmus, et praecipue per
loca, et figuras, seu imagines: videmus
namque quod viso aliquo loco, statim
recordamur de hijs quae in tali loco no-
bis acciderunt, et visa imagine mox re-
vocamus in memoriam id cuius est
imago.

Locus quem debemus eligere com-
munis erit, et nobis notissimus, qualis
esse solet, vel templum, vel palatium quae
a nobis saepe videri et frequentari so-
lent; Postea vero locus ille distribui de-
bet in tot partes, quot sunt orationis
membra, ita ut unicuique parti illius lo-
ci alia orationis pars correspondeat. V.
g. si locus est templum, Campanili
attribuit.

attribuitur Exordium, Frontispicio Mar-
ratio, portæ confirmatio, et fundamenti
Epilogus, vel e contra.

Deinde figuris seu ima-
ginibus uti possumus vel ad retinendas in
memoria eas res de quibus tractat oratio,
vel verba. Ad exprimendas res aliquod
signum depingimus quod ipsas primo intui-
tu nobis representat: Sic anchora na-
vigationem significat, arma bellum,
rete piscationem, et instrumenta cujus-
libet artis, talem artem significant.
Similiter etiam persona designantur
per propria insignia. Sic Pontifex de-
signatur per Chiaram, Imperator
per Diadema eius.

Verborum, vel vocum
imagines conjungunt in alij vocibus
similibus, et que sunt nobis magis fa-
miliares. V.g. Si meminisse volumus
quodnam

quodnam sit nomen prima littere Dna-
corum qua dicitur Alpha assumemus
nomen illig herba nobis nota qua appel-
lamus Alphaus hispanice Aphilpha,
et similiter nomen littere Beth nobis
occurret in memoriam, vel per vocem
ovij balanti, vel per nomen Bet, quod
apud nos est Elizabeth abbreviatu.

Si plures
voce inter se composita velimus in me-
moriam retinere, ea earum litterarum initia
libi vocem unam componimus. v. g. haec dic-
tio Debraude significat libros Sacrae
Scripturae hystorialis et eorum nomina: Nu
9. Genejij. E. Exodg. L. leviticij. Nu. Nu-
meri. D. Deuteronomio. E. Evangelia.
Ad huius exempli similitudine, vos alia
fingite.

Eandem observandum est circa
memoriam artificialem, quod hoc melius
acquiritur

acquiritur si res difficiliter addiciatur per eas
quae nobis familiariores sunt, et ad quas
majorem habemus inclinationem, quod quid-
dem patet in eo quod refertur de quodam
mercatore, qui cum esset solertissimus in re
pecuniaria, in re Christiana ita erat he-
bes, quod multos per annos oratione Do-
minicam nunquam potuit addicere, do-
nec a prudenti viro ita eruditus fuit: Sup-
ponamus quod Pater noster tibi debet
centum aureos. Qui es in caelis, totus de-
Sanctificetur. Ducentos, et nomen tuum
trecentos. Dic mihi nunc, qui nam sunt
qui tibi debent? Cui statim respondit: Pa-
ter noster qui es in caelis, sanctificetur no-
men tuum. Plura alia assignant Auc-
tores ad memoriam artificialem compa-
randam. Sed ea quae adduximus suffici-
unt nunc, imo nec ita necessaria sunt,
ut sine illis non possit memoriam
consequi

consequi, si tam frequenti excolatij stu-
dio: Ac proinde sint satij de memoria,
et de ipsij regulij. Et ita sit liber vlti-
mus de Pronuntiatione. hodie cy

Liber vltimus de Pro- nuntiatione.

Pronuntiatio, quae etiam ab antiquis
Auctoribus dicitur actio est vocij, et cor-
porij moderatio accommodata ij quae
in oratione dicuntur. Quamvis autem
ultimo numeretur inter partes Rheto-
rica, tamen Demosthenes eam praepo-
suit omnibus illis, et Cicero dixit, om-
nium aliarum esse Dominam, quod quis-
dem comprobatur experientia: Videmus
enim, quod oratio, quae in se optima
est, si Orator eam male pronuntiet,
auditoribus

Auditoribus non placet, et e contra, oratio
qua in se tantum est mediocri, si optime
ab Oratore pronuntiatur, Auditoribus op-
tima apparet. Et sic Inventionis acumen,
Dispositionis prudentia, Elocutionis or-
natus, et memoriae felicitas illudrem non
reddent ~~non~~ Oratorem, si male orationem
pronuntiet. Unde in hac ultima parte, Re-
gulas ad optimam Pronuntiationem con-
ducentes trademus.

Optima autem Pronuntia-
tio duo respicit, scilicet vocis sonum, et cor-
poris motum, quia haec duo concurrunt in
Pronuntiatione oratione, et in utroque pec-
cari potest. V. g. in voce, si nimis extol-
latur, quando extollenda non est, et in
motu corporis, si fiat deorsum, quando
fieri debet sursum, vel e contra. In
presenti ergo docebimus quomodo mode-
rari debeat vox, quod faciemus in se-
quenti

quenti capitulo, et postea de moderatione
motu corporis loquemur. Et ita sit.

Cap. 1. de voce mode= vanda.

In voci moderatione quatuor assignat
conditiones Quintilianus similes illis
quas pro Elocutione assignavimus. Et sic
vox in pronuntiando debet esse emen=
data, aperta seu clara, ornata et con=
grua. Emendata erit Pronuntiatio, si
voce illo sono pronuntientur, qui pro=
prius est illius lingue in qua loquitur
Orator: Multoties enim eadem vox cu=
iisdem literis pronuntiari debet uno mo=
do in una lingua, et alio modo in alia.
V.g. haec vox amor Latine pronuntietur
cum accentu in penultima; Hispanice
autem dicimus amor cum accentu in
ultima. Et etiam haec vox trompeta di=
verso

verso pronuntiatur a nobis, et ab hispanis.

Erit aperta seu clara pronuntiatio, si voces integræ cum omnibus suis syllabis et literis pronuntientur, et etiam si non sit nimis velox; fieri etiam debent distinctiones, ita ut in qualibet periodo, seu puncto finali paugetur aliquantulum. Similiter etiam fiat aliqua morula in qualibet inflexione, seu coma, sed non tanta sicut in puncto finali.

Erit ornata pronuntiatio, si pro rerum varietate diversis formis et figuris exprimatur, ita ut vox modo sit dulcis, modo aspera, nunc submissa, nunc alta, modo accelerata, modo tranquilla: et ideo alio modo exprimitur vox dum narramus, alio modo dum exhortamur, alio modo dum admiramur,
alio

observandū est, ut gestus ipsius corporis
proportionetur cum iis quae dicuntur,
et cū animi affectibus. Ut igitur a toto cor-
pore ordiamur, status debet esse erectus, nō
incurvatus, nec supra pulpitu decumbens.
Et ideo frequenter corporis mutatio in utraq[ue]
partem reprehendi solet, quod qui fa-
ciunt enaufragro lintre loqui videntur.
Deinde quantum ad singula corporis mem-
bra observari debent ea quae sequen-
tur.

1. caput sit erectū, non nimis ela-
tum, quia superbiā denotat, sed modicē
erga auditores inclinatum, nec illud le-
viter, et saepe movendum est, quia hoc
mentis levitatem denotat, comam etiā,
seu crines aptare est vanitatis indicium.

2. vultus
accommodari debet verbis & quibus trac-
tamur: Et sic in verbis laty, hilaris. In
tristibus

tristibus, malis. In reprehensione, severo.
In exhortatione, benignus. In iracundia,
iratus est. Vultum etiam ita componet Ora-
tor, ut omnes auditores, quantum fieri po-
test, eius os intueri possint, nec ita se ver-
tat ad aliam partem, ut aliquo modo con-
vertat ad altare dorsum, ad Principem, vel ad
majorem auditorum partem.

Irons corruga-
ta et demissa pudorem indicat, serena
et explicata laetitiam, et clementiam os-
tendit. Supercilia sublata arrogantiam
manifestat. Demissa verecundiam, seu
tristitiam: Cum alterius est sublata, et
alterum dejectum, crudelitatem.

Oculi ac-
tiones manuum comitari debent. Et sic
quando manus elevantur, oculi etiam
elevandi sunt, et quocumque se vertat Ora-
tor, oculos etiam convertere debet. Ca-
veat

45
Vcat autem ~~ne~~ semper oculos habeat
defixos ad hanc partem, nec pariter et
tectum aspiciat, quasi essent ~~quasi essent~~
aures: est enim naturale eos respicere
quibuscum loquimur. Naves frequen-
ter et sine causa emungere, vitiosum
est, sicut etiam palliolo sudorem ex-
tergere, quod multi non necessitati, sed
vanitatis causa faciunt. Labia cito mor-
dentur iracundia denotat, ea lambere,
indecorum est, sicut etiam linguam
extrahere.

Manus loquacissimae sunt, nam
caeterae partes corporis loquentem oratorem
adiuvant, manus vero ferè loqui vi-
dentur; adeo ut multi per manuum et
digitorum actiones, absque ulla voce
se mutuo intelligant. Proinde pro-
nuntiatio absque ulla manuum motu
quasi mortua videtur, non autem
semper

Semper, nec eodem modo, pro quo sequen-
tes regulæ proponuntur.

Primo in ora-
tionis principio, non statim movenda
sunt manus, sed paululum quiescant:
postea per totam orationem non quiesce-
re debent, sed semper loquentem orato-
rem comitentur, nec debent esse nimis
extensa, ac si vellem alapam impin-
gere: Digiti etiam non sint nimis di-
juncti: Pollicem poterit aliquando ex-
tendere, aliquando conjungere cum in-
dice, præcipue in descriptione, vel con-
firmatione. Quæ dividenda sunt, mo-
do hac, modo illa manu dividuntur, inci-
piendo a dextera, vel etiâ indea dex-
tera efficere potest divisione in digiti
manus sinistrae, præterquam in his casi-
bus, manus sinistra nunquam debet
moveri sola, sed simul cum dextera,
et

et hoc non semper, sed solum in casu,
huius sequentibus. 96

In admiratione utraque
manus elevari debet respiciata uni-
formiter, ita ut una non plusquam al-
tera elevetur, et in hoc casu palma
utriusque manus verti debet verso au-
ditores, ita taliter, quod aliquo modo
se invicem respiciant. In exhortatio-
nibus manus etiam amba moveri debent
deorsum erga auditores, ita ut palmae res-
piciant sursum, et aliquantulum inter se.
In demonstratione doloris digitorum impli-
citis et cancellatis debent manus ad moveri
circa pectus.

Præterquam in casibus assignatis
moveri non debet utraque manus simul, nisi
res de qua agitur, ita postulet, et in hoc
peccant aliqui, qui continua brachiorum
jactatione, irrequieto corporis motu, potius
videntur

videntur digladiari, seu pugnare, quam dicere. Manu etiam dextera non semper eodem modo debet moveri: quando enim aliquid demonstramus, moveri debet indice extenso, dum comminamur, dexteram elevare debemus versus humerum, et illam crebro movere; Sapius complodere manus sicut et percutere pulpiti vitiosum est: fieri tamen poterit in fine alicujus gravissimae sententiae, vel in vehementioribus affectibus.

Manu tam dextera quam sinistra nunquam elevari debet supra caput, nisi res de qua agitur hoc postulet, ut in hoc casu, quo orator tractet de corona capiti imponenda, seu de capite defendendo contra vulnus, et in alijs similibus, quos natura ipsa, et experientia docet: In quolibet etiam manuum motu observare debet orator, ne ridiculos digitorum gestus faciat

faciat, sed digiti paululum incurvat^{vi}, non
nimij ~~disjuncti~~ disjungi, sicut etiam non
nimij conjungi debent.

Præter hujusmodi
præcepta Orator in suo tyrocinio ~~advertat~~
animadvertat ea in quibus peccat, et dum ab
aliis admonetur, procuret corrigere se, nec
illa vitia habeat in consuetudine, quæ postea
difficile corrigere poterit: Observet etiam
attentis oculis alios Oratores dum pro-
nuntiant, et quod viderit in illis sibi pla-
cere, imitari procuret, quod autem displicet,
evitare seu fugere studeat: Sic namq[ue] ex-
perientia docente excellentissim[us] Orator
evadet, ut multum contigisse dicitur. Et hæc
dicta sint satis de Rhetorica et eius par-
tibus, ad laudem Omnipotentis Dei, sine
cujus numine nullus perfectus potest es-
se Orator. Hodie

Satis de arte Rhetorice. ~~est~~ ~~M. Serra~~
Serra Judicis Rhetorice. -ini-

Finis habet finem nemo sine crimine a vivit

Finis coronat opus

Finis habet finem Deus est sine crimine vivens

Lauri Dec, Angelicorum Doctori, di-
vinae veritatis fidelissimus inter-
prati
Martina Serra Philosophiae
ac sacrosanctae Theologiae Thomisticae in Balcani U-
niversitate ~~prof.~~ Auditor

Quintus inest Thomae Doctor, quem Roma ^{luctus} ~~causa~~
Quintus Papa Pius decoravit Lumina tanta

ff

98

Finis habet finem; nemo sine crimine vivit

Finis Coronat Opus

Finis habet finem Deus est sine

Crimine vivens

Lary Deo Angelicoq³ Docto^r

ri Divinae voluntatis fidelis
mo inter patri

Quintus inest Thomae Doctorque Romae ^{fulgur}

Quintus papa qui hunc decoravit lumina sacra

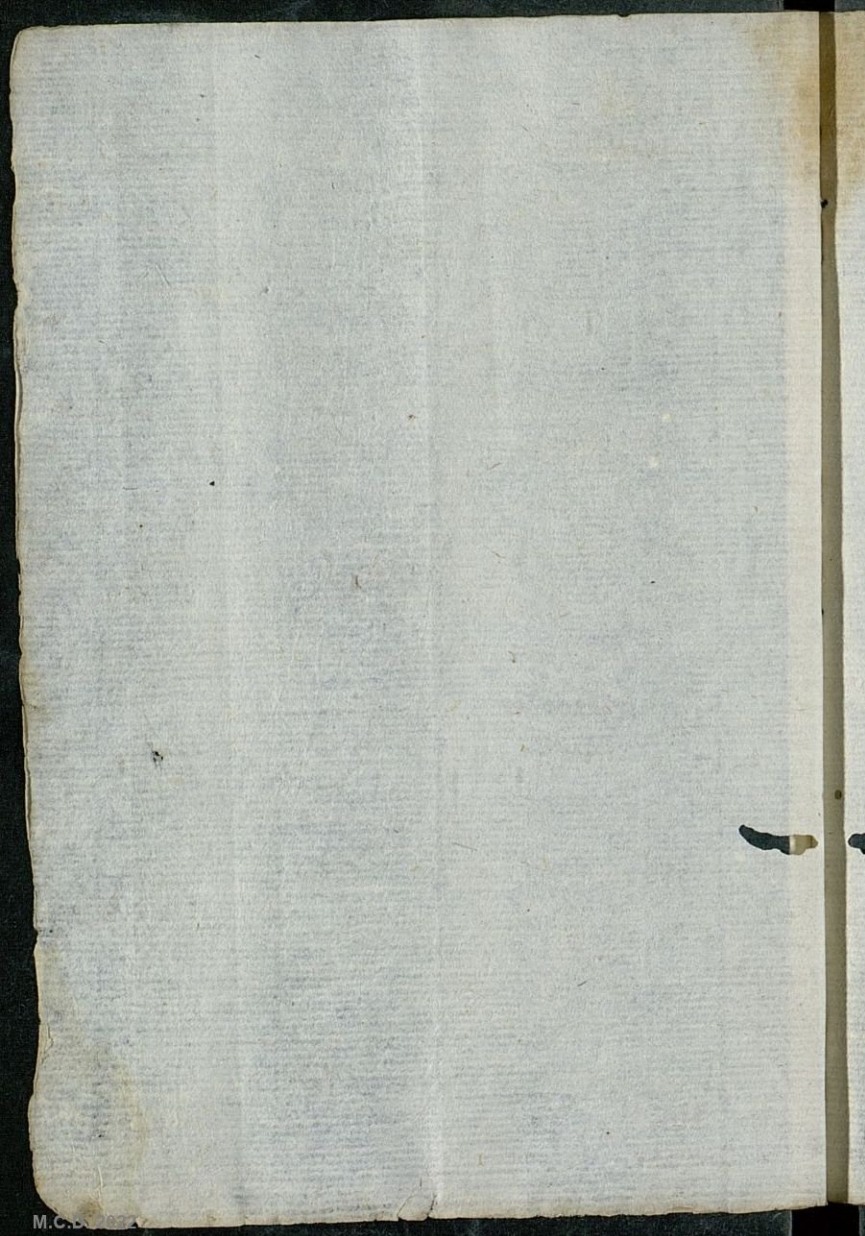
Et Sacrum Thomae Quintus Doctorque hincq³

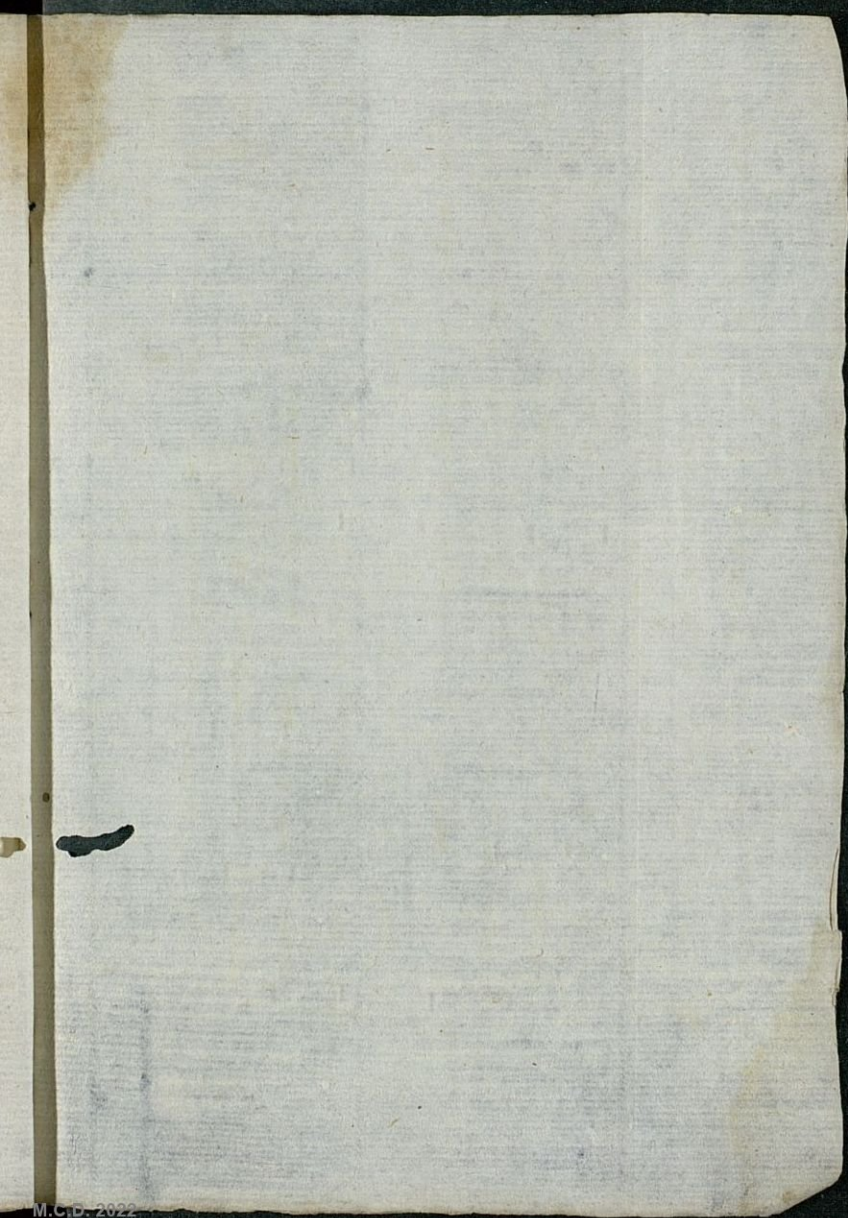

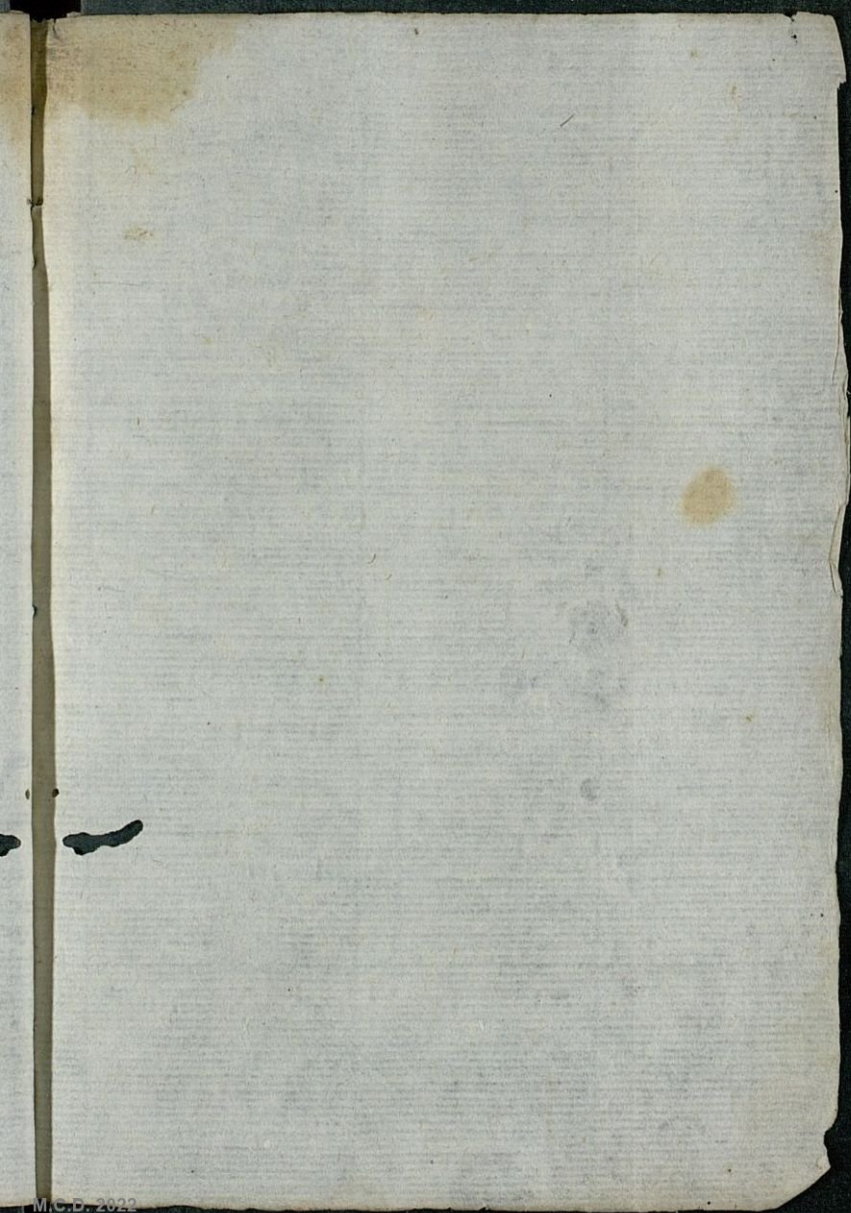

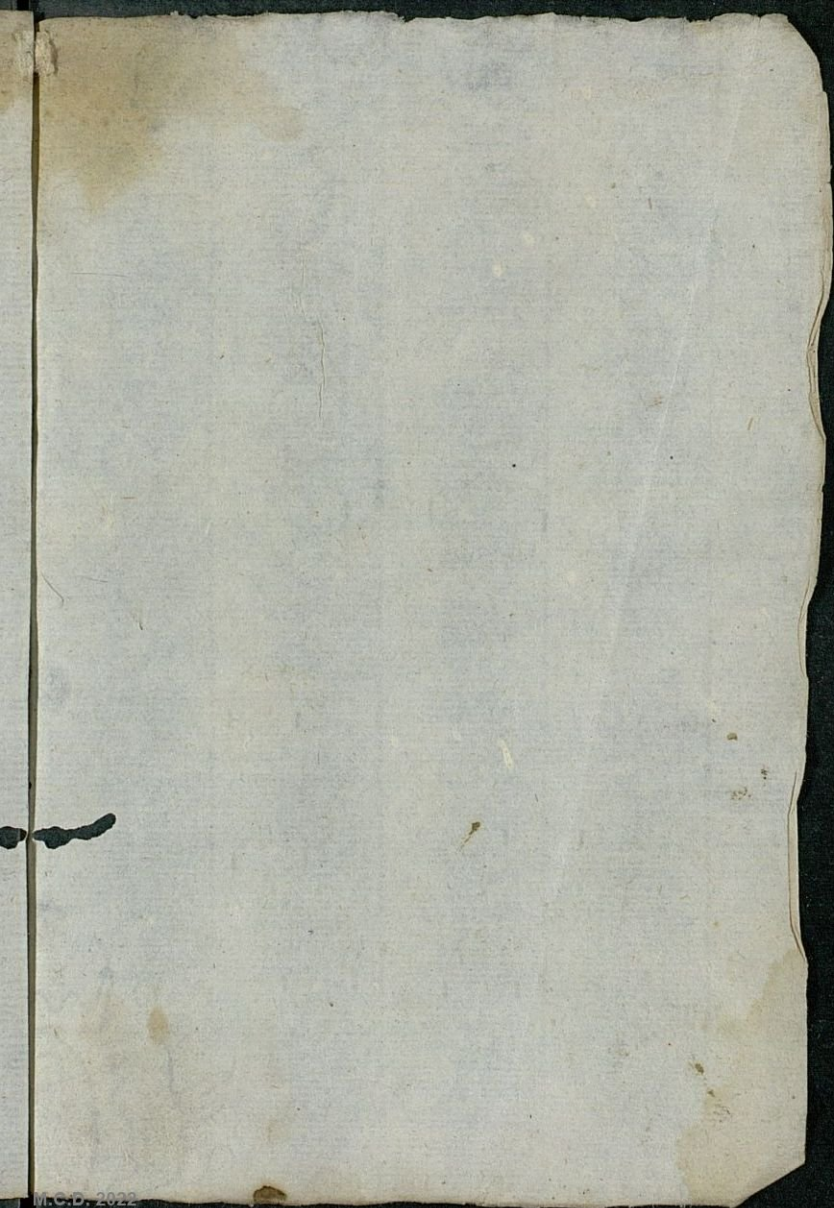

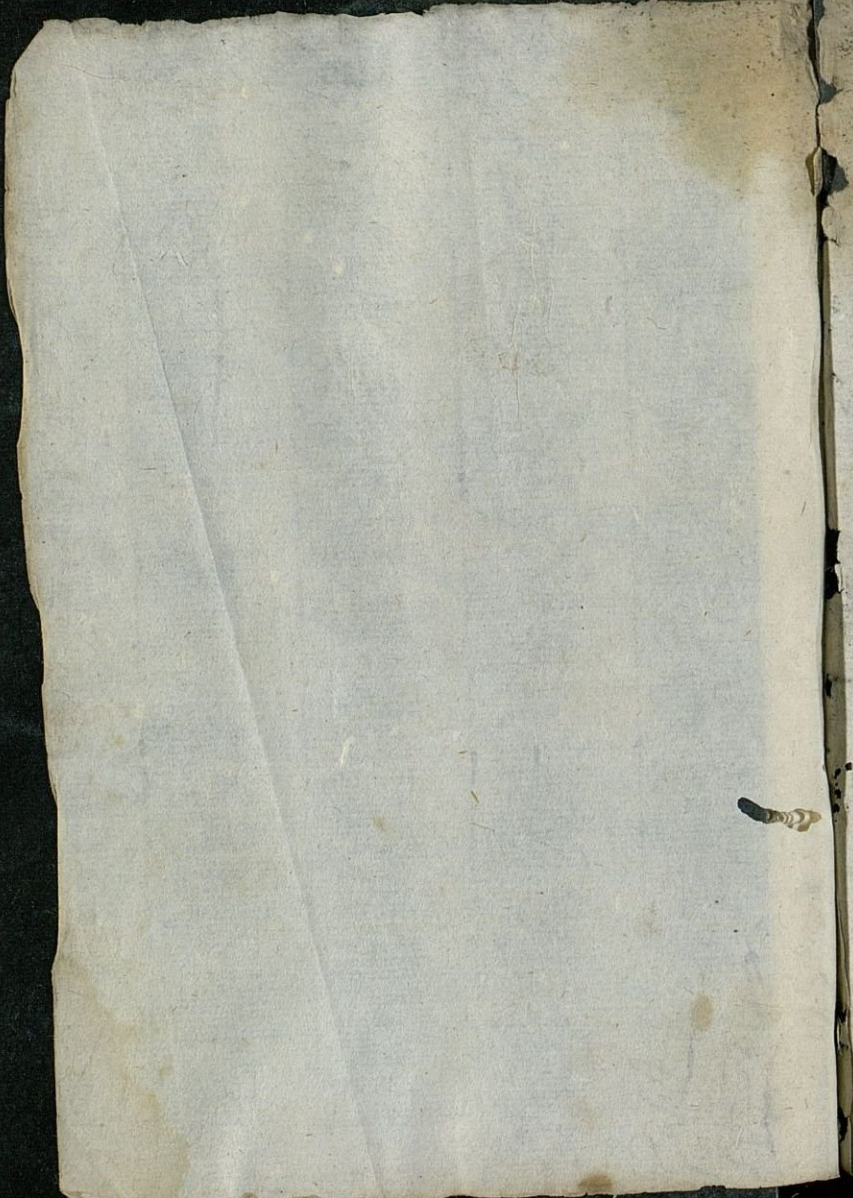

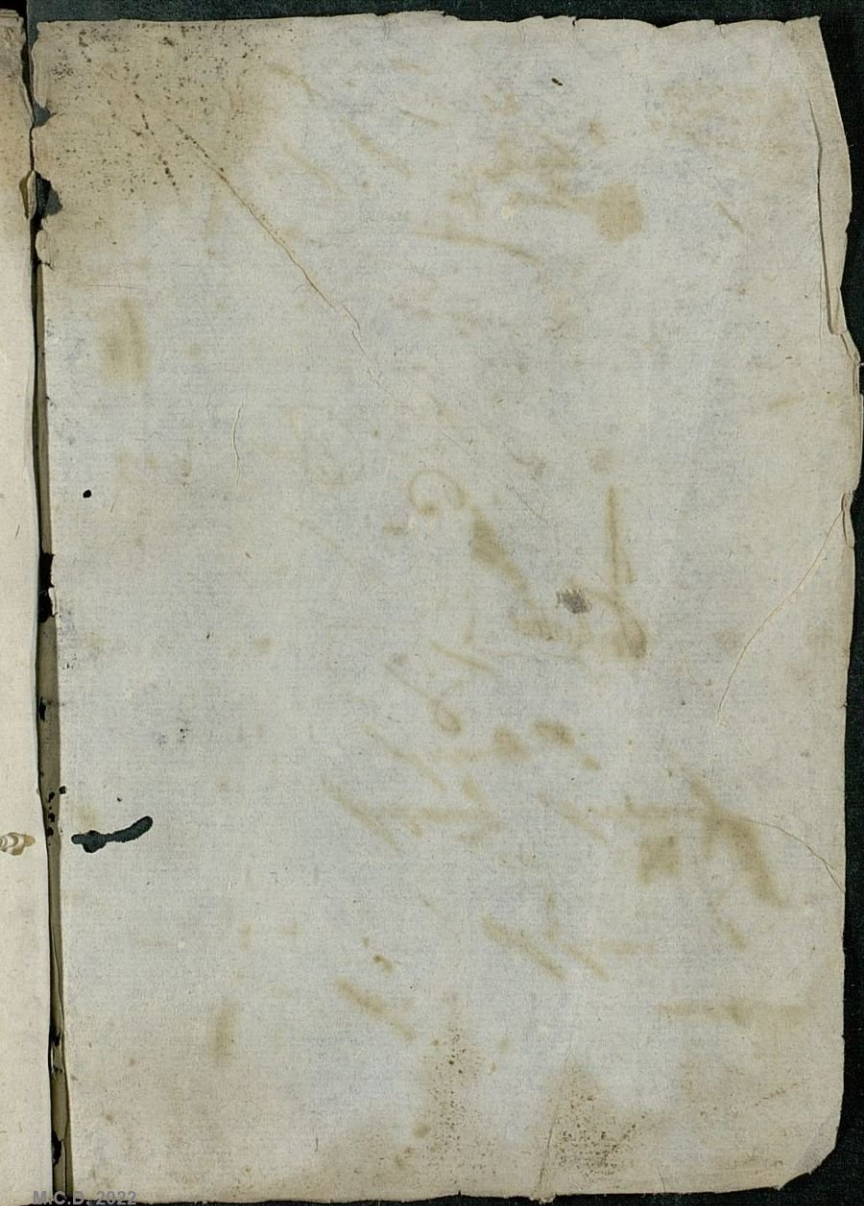

Almohar
Cerritos
recondo
Lena

Long ...

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

Mundus ceteras subpedibus

